

Patrimoni recuperat

El tercer plafó de rajoles noucentistes de Josep Obiols completa una obra impulsada per Josep Carbonell i Gener

Sitgetanes a Amèrica

Viatges d'anada (i tornada)

Vides locals

La història de Joaquina Caballol

Signatures d'autor

El preuat Llibre de l'Hospital

presentació

30 ANYS DE DIFUSIÓ DE LA CULTURA POPULAR I LA HISTÒRIA LOCAL

La Xermada celebra aquest 2026 trenta anys de vida. El 1996, l'Ajuntament de Sitges, governat en aquells moments per Pere Junyent, va impulsar la creació d'una publicació de cultura popular, que tractés aquest món amb una mirada ampla i amb l'objectiu de fomentar la seva difusió, estudi i investigació. Trenta anys després –i en un Sitges que ha canviat de ple en aquest temps–, La Xermada continua mantenint el mateix compromís i essència per ser un acurat altaveu de la cultura popular i la història local en un sentit ampli del terme.

Aquest número que teniu entre mans manifesta aquest esperit per apropar el nostre ric món al gran públic. El pes del viatge a les Amèriques en la nostra història, el paper rellevant de l'Hospital de Sant Joan en el batec de la vida local, la celebrada recuperació d'una peça artística del nostre patrimoni, les vicissituds d'una família amb estrets vincles a la vila, el paper rellevant de la nostra plaça castellera i el pes d'una entitat crucial en l'estudi local com el Grup d'Estudis Sitgetans constitueixen els continguts de La Xermada d'hivern 2025/26.

Sitges és una vila rica en tradició, amb una accentuada identitat i que ha fet de la cultura un signe de referència i autoafirmació. Per donar a conèixer tots aquests llegats i continuar transmetent als nous sitgetans un sentiment arrelat, La Xermada continua sent necessària.

3-7. L'Hospital de Sant Joan a través del seu llibre de signatures
// Vinyet Panyella

8-13. Els plafons de rajoles noucentistes de Josep Obiols procedents del Mas Sant Bartomeu de Sitges // Xavier Miret Mestre

14-21. Joaquina Caballol i Sitges // Dr. Miquel Ribera del Pueyo

22-25. Dones a Amèrica // Montserrat Esquerda-Bosch

26-27. 125 anys, 90 anys, 50 anys. Tres commemoracions castelleres a Sitges
// Santi Terraza

28-30. El GES, impulsor del patrimoni bibliogràfic local // Jordi Milà

la Xermada

La Xermada, Revista de cultura popular i divulgació històrica de Sitges, té com a objectiu contribuir a l'estudi i la divulgació del folklore, l'etnografia, les tradicions sitgetanes i l'història local. El nom triat ens evoca l'antic cafè la Xarmada i té la seva explicació en un costum agrícola propi de Sitges i la resta de la regió del Penedès. La publicació convida a totes les persones que vulguin col·laborar a enviar els seus estudis o propostes al correu electrònic cultura@sitges.cat.

EDITA: Ajuntament de Sitges. Regidoria de Cultura. Adreça: Edifici Miramar (Davallada, 12, 08870 Sitges). **CONSELL DE REDACCIÓ:** Jordi Castañeda, Jordi Cubillos, Alba Gràcia, Montserrat Gutiérrez, Miquel Marzal, Josep Maria Matas, Jordi Milà, Josep Milán, Xavier Miret, Valentí Mongay, Francesc Parra, Jordi Surià i Eduard Tomàs. **COORDINACIÓ I PRODUCCIÓ:** Hydra Media. **MAQUETACIÓ:** Marc Macià i Martí. **IMPRESSIÓ:** Indugraf. **DIPÒSIT LEGAL:** B-16143-06

Les opinions expressades en els articles són responsabilitat exclusiva dels seus autors.

PORTADA: Plafó amb la representació de St. Bartomeu i Sant Jordi a Can Milà del Ferrers (Centre d'Atenció al Visitant de Sitges). (F: M. Macià)

No sembla un hospital precisament perquè ensenya lo que un hospital deu ésser. Blanc de la blancor de Sitges, té la gràcia mediterrània amb què les ones fistonegen aquestes cales i el deix sensual que tota cosa pren davall l'esplendidesa d'aquest cel mirific!

Claudi Mas i Jornet, *El nou hospital de Sant Joan Baptista*

L'HOSPITAL DE SANT JOAN A TRAVÉS DEL SEU LLIBRE DE SIGNATURES

VINYET PANYELLA

L'Hospital de Sant Joan de Sitges va començar una nova vida el 23 d'agost de 1912, el dia que es va inaugurar solemnement coincidint amb la Festa Major el nou edifici que havia iniciat la construcció als terrenys de la pedrera d'en Sans l'agost de 1910. A Sitges les inauguracions importants sempre se celebraven per la Festa Major, per dues raons principals. L'una, perquè és la festa més important de la vila i, l'altra, perquè coincidint amb la temporada d'estiueig el nombre de persones i famílies participants augmentava degut a l'estada dels sitgetans que vivien fora i hi venien a passar l'estiu, així com també a la dels forasters que seguien

el costum de venir a prendre els banys de mar aconsellats pels metges higienistes i, de passada, el de sortir de la ciutat cercant descans i lleure. La proximitat de Barcelona i la comoditat del transport ferroviari iniciat el 1881 amb l'arribada del tren de Barcelona a Sitges van condicionar i afavorir l'existència d'una colònia d'estiueig formada per sitgetans que per diverses raons havien traslladat el domicili habitual a la ciutat; per altres que venien de molt més lluny, com França o Cuba i les Antilles, i pels que de Barcelona estant havien descobert els avantatges d'una vila tranquil·la i una platja assolellada.

L'antic Hospital de Sant Joan, entre 1893 i 1909. Autor anònim. Fons Josep Matas i Puig (Arxiu Històric de Sitges)

ELS ORÍGENS DE LA CONSTRUCCIÓ D'UN HOSPITAL MODERN

La inauguració del nou Hospital de Sant Joan va constituir un esdeveniment de primer ordre, tant per la magnitud de l'empresa com per la seva importància política i social. L'antic hospital situat al barri vell de la vila havia quedat obsolet i fora de les normes més elementals dels corrents higienistes i científics de l'època ja a finals del segle XIX, però la manca de recursos econòmics i la falta d'entesa política entre els dos blocs formats pels partidaris del Prado –federal i catalanistes– i del Retiro –conservadors i socialistes– feien impossible el salt qualitatiu necessari per emprendre el projecte de trasllat a un edifici modern, adient i saludable.

L'arribada a Sitges de Charles Deering acompanyat per Ramon Casas, el setembre de 1909, per visitar Santiago Rusiñol al Cau Ferrat va ser providencial perquè, davant la negativa de l'artista a vendre la seva "col·lecció del cor", va veure en el vell casalot situat just al costat el lloc ideal per construir-s'hi una residència on instal·lar la col·lecció d'art hispànic que anava atresorant. Miquel Utrillo, que havia acompanyat Deering i Casas per fer d'interpret i que coneixia a fons Sitges i la seva gent, es va posar en contacte immediatament amb Josep Planas i Robert, llavors administra-

dor de l'Hospital comunicant-li la idea de Deering. Planas, que a més d'intel·lectual i amic dels artistes era home de negocis –era el propietari de la fàbrica de gas de Sitges–, va respondre el 24 de setembre amb una carta en la que fixava la quantitat de 50.000 pessetes en què s'havia valorat l'edificació d'un nou Hospital.

Nuevo Hospital de Sitges	
cuya construcción fué propuesta por la Junta local de Beneficencia y acordada por el Ilmo. Ayuntamiento en sesión de 10 de Marzo de 1910.	
Los planos, hechos al arquitecto D. José Font y Gual, fueron aprobados por la Corporación Municipal en 21 de Julio de 1910 y por el Excmo. Sr. Gobernador Civil de la Provincia en 16 de Agosto del propio año.	
PRESUPUESTO GENERAL	
Compra de "La Pedrera d'En Sans" para levantar el nuevo Hospital	12.500
Terrazo en trazo para aplicación del solar	1.000
Presupuesto de la obra:	
Importe total del cuerpo principal	87.879'19
del departamento de Intendencia	9.072'86
de la Capilla	8.529'08
Coste TOTAL.	99.715'01
Junta Local de Beneficencia:	
Presidente, el Sr. Alcalde, D. Pedro Carbonell Mestre; Vice-presidente, el Rdo. Cura Párroco, Dr. D. José Bricallé Masó; Administrador-Depositario, D. José Planas Robert; Vocales D. Rafael Llopart Ferrer, D. Francisco Jansó Camps, D. Antonio Serra Ferrer, el Médico-Titular Dr. D. Rafael Llopart Torralba, y el concejal don Simón Lluaradé Clara, Secretario.	
Fachada principal · Planta baja y sótanos · Primer piso	

Fullet informatiu dels costos de construcció de l'Hospital, s.d., 1910-1912. (Arxiu Hospital de Sant Joan)

Finalment, la compra del vell hospital es va pactar per 40.000 pessetes que l'Ajuntament va aprovar el 7 d'octubre; el 29 de setembre Deering n'havia enviat des de París 10.000 com a paga i senyal. L'adquisició dels 30.000 pams quadrats de l'antic hospital es va formalitzar el 3 d'abril de 1910 davant del notari Felip Font i Falp amb el compromís que Deering pogués disposar de l'edifici el proper 30 de juny. El 10 de juny el vell hospital de Sant Joan va tancar portes; els malalts havien estat traslladats a la casa 38 del carrer Major.

Havia començat el compte enrere per a la construcció del nou hospital.

L'Ajuntament, no sense l'habitual confrontació política, va adquirir els terrenys de la pedrera d'en Sans i va encomanar el projecte a l'arquitecte Josep Font i Gumà³. La primera pedra es va col·locar la vigília de la Festa Major de 1910, i dos anys

més tard, Sitges ja disposava d'un nou i modern Hospital de Sant Joan⁴.

El cost pressupostat pujava a 87.775 pessetes, força superior a les 40.000 obtingudes per la venda de l'edifici del carrer Fonollar i a efectes de poder subvenir el projecte es van cercar tota mena d'ajuts i recursos. En destaca la iniciativa d'un grup de dones de Sitges encapçalades per Sebastiana Carbonell, muller del llavors alcalde Pere Carbonell i Mestre –pares del futur artista i dramaturg Artur Carbonell⁵, que van organitzar una tómbola en benefici de la construcció de l'Hospital. Es van recaptar 5.628 pessetes que, descomptades despeses, van resultar una aportació neta de 4.854.

Finalment, el cost de la construcció del nou hospital va pujar fins a 100.000 pessetes, de les quals la Junta del seu patronat en va aportar 53.198, recaptades de Sitges estant. Per aquest motiu, Planas i Robert va remarcar en la inauguració que l'Hospital havia estat construït "pel nostre propi esforç".

DE L'ACTA FUNDACIONAL AL LLIBRE DE FIRMES

La inauguració de l'Hospital de Sant Joan va ser una celebració en la que va prendre part tot Sitges, des dels veïns i les classes populars als estiuejants i les autoritats de diversos estaments institucionals, tots plegats acompanyats pels Gegants, balls de la Festa Major i banda de música. L'alcalde, Pere Carbonell, va voler atorgar a l'acte el doble caràcter institucional i festiu que les cròniques van palesar. Entre les locals, se'n va fer gran i millor difusió el *Baluard de Sitges*, òrgan oficiós del Prado, enfront d'una informació força més minvada des d'*El Eco de Sitges*, acèrrim partidari del Retiro. La nova aparença trencava la imatge "dels vells hospitals [que]no predisposaven a altra cosa que a la tristesa i decaïment moral", com asseverava des del *Baluard de Sitges* Miquel Gorgas⁶.

L'acta fundacional, curosament redactada pel secretari municipal modèlic en el seu exercici administratiu i cívic, el poeta Claudi Mas i Jornet⁷, va prendre un format exquisidament artístic obrint el que va esdevenir l'actual llibre de signatures de l'Hospital de Sant Joan.

Obria el llibre l'acta en el format convencional, amb el redactat a la dreta i els assistents a l'acte al cantó esquerre. La pàgina estava estructurada amb una orla decorativa a tot color on figurava l'escut de la vila i abans del redactat, una imatge de la façana de l'Hospital que deixa entreveure la volumetria de l'edifici, en la que destaca la lluern que il·lumina l'interior del seu ampli rebedor. L'acta dona compte dels parlaments de les autoritats administratives i polítiques; en primer lloc, Josep Planas i Robert, administrador de l'Hospital en nom de la seva Junta; Rafael Llopart i Ferrer, del Patronat de Beneficència Local; Miquel Trallero, inspector provincial de Sanitat; Eduard Micó, diputat provincial, i Pere Carbonell i Mestre, alcalde i, seguidament, de la descoberta de les plaques commemoratives de la fundació de l'hospital per

Bernat de Fonollar i del seu trasllat al nou edifici.

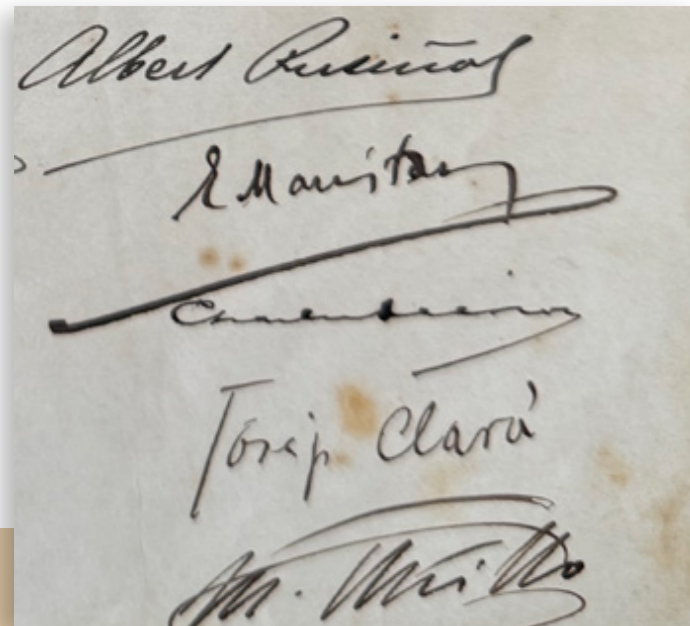
Entre la nomenclatura dels assistents i més enllà de les autoritats esmentades hi figuren els regidors, el secretari municipal, l'arquitecte Font i Gumà; les quinze senyores organitzadores de la tómbola i una llista d'"Invitats", on destaquen les monges concepcionistes (l'ordre tenia cura dels malalts des de 1850) el metge Joan Ramon Benaprès (que ho va ser de l'Hospital al llarg de tota la seva vida i hi té un bust d'homenatge, obra de l'escultor Jou); el notari Font i Falp, el pintor Arcadi Mas i Fondevila i una nodrida llista de sitgetans part dels quals eren els industrials i artesans que havien treballat en la construcció. Tots ells van signar al llarg de tres fulls a continuació de l'acta fundacional.

Hospital de Sant Joan Baptista. Llibre de signatures, 1912-. (Arxiu de l'Hospital de Sant Joan)

ENTRE LA MEMÒRIA I LA HISTÒRIA

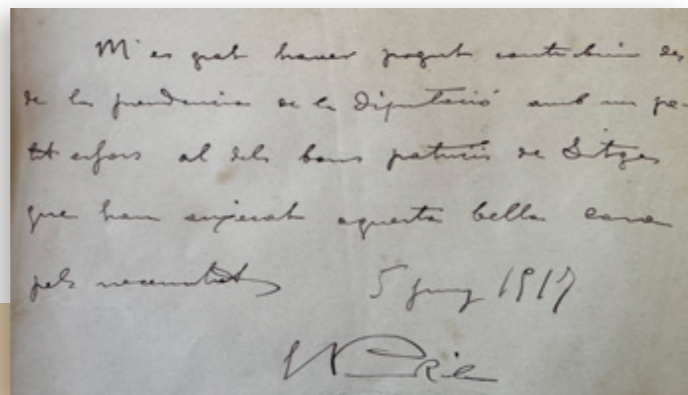
Per bé que les signatures no obeeixen a una pràctica constant, el llibre dona testimoni de les diferents etapes històriques per les que va transcórrer l'actual l'Hospital de Sant Joan al llarg de més d'un segle de la seva existència. Tampoc no figura la datació de totes les signatures, cosa que no permet una precisió ajustada del pas de les diferents personalitats per l'Hospital, per bé que sí que és possible una aproximació força fiable.

Charles Deering signa entre E. Maristany i l'escultor Josep Clarà. c. 1912-1914. Hospital de Sant Joan Baptista. Llibre de signatures, 1912-. (Arxiu de l'Hospital de Sant Joan)

El 5 de juny de 1917 va ser el president de la Mancomunitat de Catalunya, Enric Prat de la Riba qui, durant la seva convalescència sitgetana, va visitar l'Hospital de Sant Joan, deixant constància d'una aportació feta per la Diputació de Barcelona a l'Hospital, probablement després de la seva inauguració, concedidor de les paraules que en aquell moment havia pronunciat l'alcalde Pere Carbonell i Mestre. que va remarcar que havia estat una obra "de patriotisme i filantropia" per aconseguir un hospital amb "tots els elements que la ciència aconsella", però que no havia obtingut fins llavors cap ajuda ni de l'Estat ni de la Diputació. També Josep Planas i Robert, amic personal, li ho devia recordar. Prat de la Riba, ni que fos a posteriori, no va voler perpetuar la manca:

"M'és grat haver pogut contribuir des de la presidència de la Diputació amb un petit esforç als dels bons patricis de Sitges que han aixecat aquesta bella casa per als necessitats".

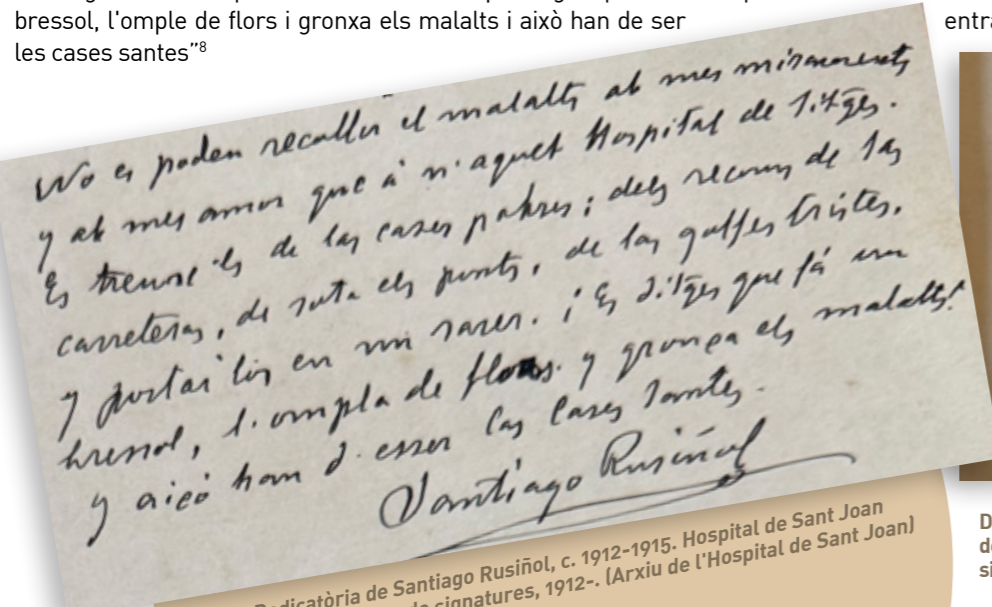
Dedicatòria d'Enric Prat de la Riba, 5 de juny de 1917. Hospital de Sant Joan Baptista. Llibre de signatures, 1912-. (Arxiu de l'Hospital de Sant Joan)

Entre 1912 i 1917 el van visitar escriptors com Diego Ruiz i Alberto Pelària (Ruiz hi va dedicar diversos escrits laudatoris); Albert Rusiñol i Eduard Maristany hi figuren al costat de l'escultor Josep Clarà i Miquel Utrillo i la signatura de Charles Deering hi apareix amb una discreció fora de mida, cosa que confirma la seva estada a l'Hospital. Probablement, va ser el 1915, amb motiu de la inauguració de la capella, ja que no figura a les cròniques de 1912. Entre aquestes dates Santiago Rusiñol hi va deixar un escrit entranyable:

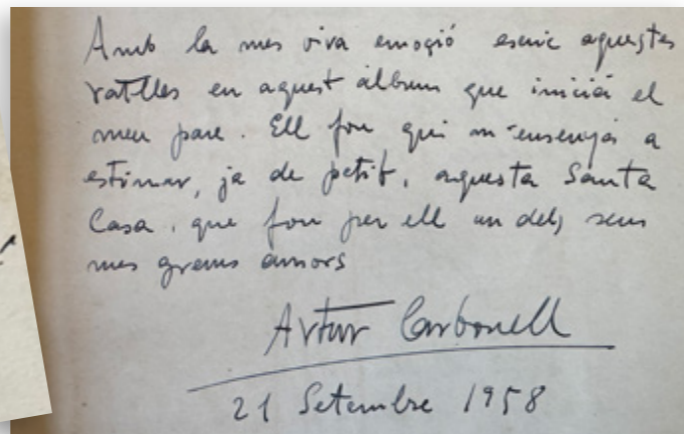
"No es poden recollir els malalts amb més miraments i amb més amor que en aquest hospital de Sitges. És treure'ls de les cases pobres; dels racons de les carreteres, de sota els ponts, de les golfes ristes i portar-los en un recer. ¡És Sitges que fa un bressol, l'omple de flors i gronxa els malalts i això han de ser les cases santes!"

Al llarg dels anys vint i trenta desfilen pel llibre autoritats civils i religioses, essent la darrera signatura abans de la Guerra Civil la del Nunci apostòlic, el 1934. Fins el 1940, amb la presència del bisbe de Barcelona, Gregorio Modrego, no es reprenen les signatures, que prossegueixen la tònica anterior. La presència eclesiàstica persisteix, de manera que el bisbe Modrego repeteix visita i signatura el 1953, i el 1959 és el bisbe Narcís Jubany qui signa el llibre de l'Hospital en llengua catalana.

Entre 1958 i 1969 hi retorna la presència sitgetana amb personalitats significatives. El 21 de setembre de 1958 és Artur Carbonell, fill de l'alcalde que va fer possible el nou hospital, qui visita la institució i hi deixa un testimoni afectuós i entranyable:

Dedicatòria de Santiago Rusiñol, c. 1912-1915. Hospital de Sant Joan Baptista. Llibre de signatures, 1912-. (Arxiu de l'Hospital de Sant Joan)

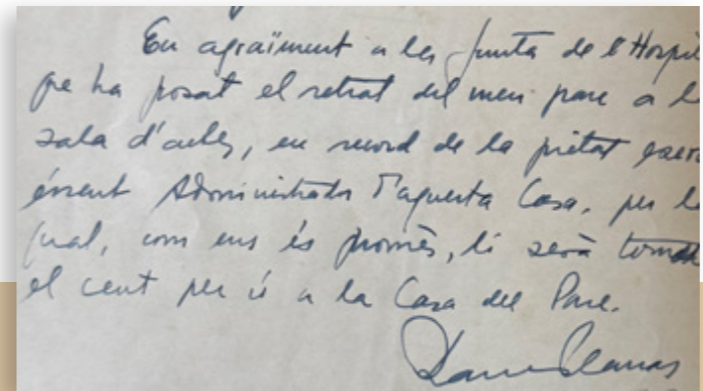

Dedicatòria d'Artur Carbonell el 21 de setembre de 1958. Hospital de Sant Joan Baptista. Llibre de signatures, 1912-. (Arxiu de l'Hospital de Sant Joan)

"Amb viva emoció escric aquestes ratlles en aquest àlbum que inicià el meu pare. Ell fou qui m'ensenyà a estimar, ja de petit, aquesta Santa Casa, que fou per a ell un dels seus més grans amors".

El 24 de juny 1960, amb l'alcalde Josep Ferret de Querol, va tenir lloc un acte de recuperació de la memòria i d'homenatge als que havien estat puntals de la institució els anys abans de la guerra: els administradors Josep Planas i Robert i Salvador Olivella i Carreras, juntament amb Antoni Benazet Plana i Jaume de Semir Carrós, amb la col·locació de les seves fotografies a la Sala de Junes. L'escriptor Ramon Planes, fill de Josep Planas i Robert, administrador de l'Hospital en aquells moments, agraià el gest vers el seu pare:

"En agraïment a la Junta de l'Hospital, que ha posat el retrat del meu pare a la sala d'actes, en record de la pietat exercida essent Administrador d'aquesta Casa, per al qual, com ens és promès, li serà tornat el cent per ú a la Casa del Pare".

Dedicatòria de Ramon Planes, 24 de juny de 1960. Hospital de Sant Joan Baptista. Llibre de signatures, 1912-. (Arxiu de l'Hospital de Sant Joan)

Al llarg dels anys seixanta va persistir la presència de les signatures d'autoritats polítiques i eclesiàstiques però amb tendència a la baixa, ja que la societat civil anava prenent protagonisme amb, per exemple, la presència dels dirigents de la Creu Roja o la Junta del Club de Mar, que per la Festa Major durant uns anys va organitzar un sopar espectacle a benefici de l'Hospital.

L'ANY DEL CENTENARI

El 2012 en què es va complir el centenari de la inauguració de l'Hospital i que va ser celebrat amb diverses activitats el llibre de signatures va registrar un increment de testimoniatges interessants i diversos. L'administrador del moment, Antoni

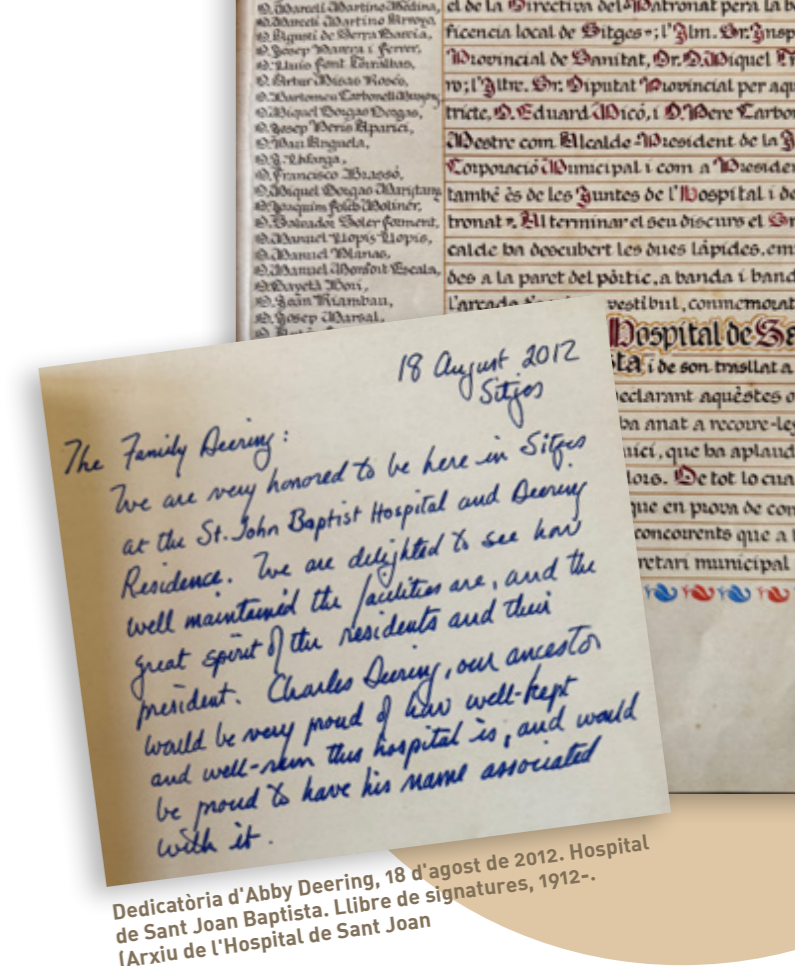
Baqués, hi va deixar la seva signatura amb emoció i satisfacció per la commemoració, a la que s'hi va afegir la de Joan Yll, l'actual cronista oficial de la Vila. Aquell estiu l'Hospital va ser visitat per Abby Deering, néta de Charles Deering acompanyada del seu besnét, amb la seva família, que hi va dedicar un text de record i homenatge expressant el seu agraïment per la visita i com van quedar de complaguts de veure la cura de les instal·lacions i dels malalts, i manifestant que Deering s'hauria sentit orgullós de veure-ho i de tenir el seu nom associat al de la institució.

L'esdeveniment va comptar també amb la presència i signatura de tres alcaldes: Jordi Serra i Villalbí, Pere Junyent i Dolcet i l'alcalde en exercici, Miquel Fornis i Fusté. De tarannà ben diferent, més enllà de les respectives opcions polítiques que representaven, tots tres van tenir l'oportunitat d'expressar la seva admiració, satisfacció i

voluntat de servei vers la institució més antiga de Sitges. La celebració del centenari del nou edifici de l'Hospital el 2012 ha tingut el seu ressò amb la commemoració del 700 aniversari de la seva fundació, acomplert el 2024. La darrera signatura, per ara, és la del bisbe de la diòcesi de Sant Feliu de Llobregat, de la que Sitges forma part, i que amb motiu de la seva visita hi ha deixat també el testimoni del seu reconeixement i homenatge. ■

NOTES:

- 1 Mas i Jornet, Claudi. *El nou Hospital de Sant Joan Baptista. Baluard de Sitges*. 4.08.1912.
- 2 Sobre la construcció de l'Hospital, V. Panyella, Vinyet. "Els anys de plenitud". *Maricel. Cent anys d'art i cultura a Sitges*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2021, p. 90-96.
- 3 Una síntesi històrica de l'Hospital, V. Panyella, Vinyet. *700 anys de l'Hospital de Sant Joan. Una visió calidoscòpia del segle XIV ençà. La Xermada*, 58 (hivern 2024/2025), p.3-9. Al llarg de 2024 vaig publicar una sèrie a *L'Eco de Sitges*, a la columna d'*El Marge Llarg*, titulada genèricament *Històries de l'Hospital*.
- 4 Artur Carbonell, més enllà de la màscara. Sitges: Museu de Sitges, 2025.
- 5 Gorgas, Miquel, *Baluard de Sitges*, 1912.
- 6 Panyella, Vinyet. *Claudi Mas i Jornet, poeta i ciutadà*. Vilafranca del Penedès: Museu de Vilafranca, 1981.
- 7 Sierra i Farreras, Roland. *1850-2000: Un segle i mig de presència concepcionista a Sitges. Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans*, 97 (maig 2001), p. 1-8.
- 8 Tant en aquesta com en els altres textos s'ha normalitzat l'ortografia i la puntuació.

Dedicatòria d'Abby Deering, 18 d'agost de 2012. Hospital de Sant Joan Baptista. Llibre de signatures, 1912-. (Arxiu de l'Hospital de Sant Joan)

Els plafons de rajoles noucentistes de Josep Obiols procedents del Mas Sant Bartomeu de Sitges

XAVIER MIRET MESTRE

El plafó amb la representació de St. Bartomeu i Sant Jordi, patrons de Sitges i de Catalunya tot just acabat d'instal·lar el 13 de desembre del 2025 a Can Milà del Ferrers (Centre d'Atenció al Visitant de la Regidoria de Turisme), quan encara quedaven els detalls de condicionament finals

L'INTEL·LECTUAL JOSEP CARBONELL I GENER

Aquestes destacades obres d'art noucentista procedeixen del desaparegut Mas Sant Bartomeu, la llar de Josep Carbonell i Gener. Vinyet Panyella és qui ha estudiat més profundament aquesta personalitat de la cultura i de la política de les més destacables –sinó la que més– del Sitges del s. XX. Va ser un impulsor de publicacions a *Sitges: Terramar*, *Monitor* i sobretot *L'Amic de les Arts*, que amb la participació de diversos artistes va assolir un nivell cultural extraordinari reconegut a nivell de país i internacional.

Josep Carbonell i Gener fou un pensador d'alta volada i el pal de paller de tot un seguit d'artistes i escriptors locals i foranis que donaren a Sitges la continuïtat del seu paper cultural de primera línia a Catalunya. Era ferventment catalanista, catòlic i impulsà les relacions amb els literats i intel·lectuals occitanistes. Durant la guerra del 1936-1939 es refugià a Brams, poble proper a Montreuil de l'Aude (Occitània), prop del seu amic occitanista Lluís Alibert. En retornar al país es va trobar amb la llengua catalana prohibida i un estat repressor i no democràtic on només es permetia l'acció política pròpia del règim dictatorial. Josep Carbonell i Gener, com tants d'altres, va haver de viure en l'anomenat exili interior, sense trobar altra sortida a la seva creativitat que publicar estudis d'història local i en castellà.

Ja son pare, Bartomeu Carbonell i Batlle, posseïa una finca a la partida de les Forques o de la Devesa, on hi havia una caseta i un colomar. Josep Carbonell i Gener, un cop ja era propietari d'aquell bé immoble, va ampliar la construcció de la planta baixa el 1934, i en la immediata postguerra, ja amb intenció de viure-hi, i amb projectes de l'arquitecte Josep Maria Martino Arroyo, va fer altres ampliacions, una el 1942 de la planta baixa i altra de l'afegit d'un primer pis el 1943. La casa la va batejar amb el nom de Mas Sant Bartomeu. Posteriorment, en una data en tot cas anterior a 1958, s'hi afegí un segon pis, i el 1953 s'hi donà d'alta oficialment l'activitat d'hotel-residència amb el nom d'Aiguadolç, encara que podria ser que ja funcionés un o dos anys abans.

LES RAJOLE D'AIGUADOLÇ

Després de la construcció en diverses etapes del que havia començat com a només llar privada per acabar essent també l'Hotel Aiguadolç, l'edifici mostrava una imatge a la seva façana sud de força interès arquitectònic. La façana nord, en canvi, no oferia una imatge especialment atractiva. Potser per aquest motiu per a ornamentar-la encarregà tres plafons de rajoles, que dibuixà l'artista Josep Obiols i Palau (1894-1967) i realitzà en rajoles el ceramista Josep Roig i Ginestós (1898-1993). Josep Obiols feia anys que era amic seu. Al Vinyet, que havia estat administrat per Josep Carbonell i Gener, hi ha un Sant Jordi pintat per ell, i el 1942, en morir el seu fill gran –Jordi Carbonell i Montanyà– va fer un dibuix per al seu recordatori.

L'hotel va plegar la seva activitat en 1971, poc abans de la mort de Rosa Montanyà i Angelet (1900-1971), l'esposa de Josep Carbonell i Gener, el qual també morí al Mas Sant Bartomeu el 1979. L'edifici acabà abandonat, i va ser aterrat en 1990, quan s'urbanitzà el terreny on estava ubicat. Si més no, els tres plafons de rajoles d'Obiols se salvaren i enguany –més val tard que mai– ja tots tres són patrimoni artístic de Sitges ubicats en espais públics i visibles per tothom.

El 1988 un ciutadà de Sitges s'adreçà a l'Arxiu Històric per mostrar uns documents que deia havia trobat en una casa abandonada de Sitges. Eren unes cartes escrites en llengua occitana. No podien provenir d'altre indret que no fos la casa de Josep Carbonell i Gener, el destacat activista cultural que havia promogut l'edifici de diverses obres en llengua occitana. De Josep Carbonell i Gener, l'Arxiu ja disposava de documentació que ell mateix havia donat en vida. Llavors vam saber que no era pas tota la que havia generat i que una part havia quedat abandonada i que s'estava dispersant.

Ens vam desplaçar fins a la casa i vam comprovar que les portes i finestres estaven obertes, i fins i tot hi havia parets esbotzades. A la façana nord vam veure que hi havia tres plafons de rajoles policromes. En un dels plafons hi havia mostres que indi-

Façana sud de l'Hotel Aiguadolç. El conjunt de les diverses ampliacions van conformar un edifici de notable interès arquitectònic. Postal de l'Hotel de 1958 o anterior (F. Vericat)

Façana nord de l'Hotel Aiguadolç tal i com estava en 1988. S'hi poden veure els tres plafons de rajoles que la decoraven poc abans de la seva extracció. (F. Xavier Miret Mestre)

Hi apareix un ametller florit, quatre ocells (potser no és casualitat la coincidència que Josep Carbonell i Gener tingués quatre fills), i uns símbols als peus del fruïter. Independentment dels ametllers que hi havia hagut al voltant, pensem que la inscripció "Tornaran a florir els ametllers" fa referència no només a la continuïtat familiar, sinó al desitjat retorn de la democràcia i de les llibertats del país, talment com una primavera, en un anhelat acabament de la dictadura que va trigar molts anys. És evident, pel contingut dels plafons, que tot estava pensat i meditat i que Josep Carbonell i Gener va donar instruccions precises a Josep Obiols i Palau. No ens ha d'estranyar que la frase tingués aquest sentit coneixent les idees polítiques i l'activisme que havien dut a terme tant Carbonell com la seva esposa.

A la llar de foc del Mas hi havia a més d'un escut amb la creu de Sant Jordi la inscripció "*spiritum nolite extinguere*". No ens ha d'estranyar en un humanista i fervent catòlic com ell fer-hi constar aquesta frase. Valdria la pena que algun rètol expliqués als ciutadans d'on prové el plafó i quin sentit té el seu contingut per a evitar que es quedin estranyats o desinformatos.

EL SEGON PLAFÓ

En 1997 s'esdevingué el centenari del naixement de Josep Carbonell i Gener, i les diverses activitats per a commemorar-ho van ser detallades en un tríptic que incloïa la "Reubicació dels plafons de ceràmica que ornamentaven la façana de la casa de Josep Carbonell i Gener".

Vam sol·licitar que el segon plafó de menor format fos col·locat a la sala de consulta de l'Arxiu Històric de Sitges. Essent regidor de cultura Josep Anselm Amigó i Fornells, i batlle Pere

Membres de la Brigada Municipal durant les tasques de col·locació del segon plafó del Mas Sant Bartomeu a la sala de consulta de l'Arxiu Històric, el 1997, (F. Xavier Miret Mestre)

caven que l'havien intentat arrencar: li faltaven algunes rajoles i la resta estaven numerades. L'acció es devia interrompre pel fet que les rajoles s'havien trencat en intentar sostreure-les. Atès que hi havíem vist la signatura de Josep Obiols ens vam poder fer càrrec de la reconeguda vàlua artística dels plafons de rajoles. Vam informar el novembre d'aquell mateix any a l'Ajuntament de la seva existència.

Tot seguit es van fer acords amb els propietaris i s'encarregà a la brigada municipal la seva extracció. El fet que Josep Obiols va ser el pare de Raimon Obiols, el màxim dirigent del PSC en aquella moments, devia ser un incentiu. La tasca duta a terme per la brigada municipal fou notòria, ja que van haver de retallar tot el gruix dels murs, arrancant en bloc els plafons i havent de posar a cada plafó una estructura de ferro per a evitar que es trenquessin en el procés de baixar-los i desplaçar-los a magatzems municipals.

EN DIFERENTS ESPAIS PÚBLICS

Seguidament, explicarem com s'anaren posant en espais públics els tres plafons i els descriurem. Ha estat un procés controvertit i lent, però si més no enguany ja podem dir que tot va bé si acaba bé.

El 1996 ja va ser posat un primer plafó de rajoles en un monòlit al parc de Sant Jordi, situat entre els carrers de les Illes Balears, l'Avinguda de Sant Jordi i el Carrer de la Devesa. El plafó que s'escollí és l'únic que quedà situat dins del terreny de l'antiga finca del Mas Sant Bartomeu, en la part destinada a parc públic del pla parcial d'urbanització.

El plafó, sense signatures d'autoria, és d'onze rajoles verticals per deu d'amplada. Hi consten els noms de Bartomeu (1842-1926) i Maria (1862-1930), que són els dels pares de Josep Carbonell i Gener: Bartomeu Carbonell i Batlle i Maria del Vinyet Gener i Batlle, un dels típics casaments d'*americanos* amb nebodes.

Plafó de rajoles amb la inscripció "Tornaran a florir els ametllers" instal·lat al Parc de Sant Jordi en 1996, vora on havia estat edificat el Mas Sant Bartomeu. F. Xavier Miret Mestre

Plafó de rajoles del Mas Sant Bartomeu, tal i com quedà a l'Arxiu Històric en 1998, un cop restaurades les rajoles que faltaven a la part superior dreta

Junyent i Dolcet, la Comissió de Govern del 19 d'agost de 1997 aprovà el trasllat a l'Arxiu. Poc després s'encarregà la restauració de les rajoles que li mancaven a càrrec del ceramista Lluís Marcé Gea. S'aconseguia així que un segon plafó obra de Josep Obiols estigués a l'abast del públic, protegit de les inclemències del temps i del vandalisme i en un servei públic estretament vinculat a una de les més importants reivindicacions que sobre el patrimoni cultural de Sitges havia fet Josep Carbonell i Gener.

En aquest segon plafó hi consta l'any 1942 i el nom que Josep Carbonell i Gener donà a la casa quan en aquell any començà les obres per a destinar-la a habitatge familiar: Mas Sant Bartomeu. Bartomeu era el nom del seu difunt pare i el del sant patró de Sitges. Hi apareixen també un colom, símbol religiós, un lliri i una rosa que representen la parella casada en 1924 de Josep Carbonell i Rosa Montanyà. Hi podem veure dos unicornis símbol de puresa, de protecció de mals i indomabilitat. Aquest plafó és una mica més ample que l'anterior: té onze rajoles d'alçada i catorze d'amplada. Té l'orla lleugerament diferent de colors que l'anterior plafó i aquest sí que porta les signatures "J. Obiols" i "ceràmica J. Roig"

Tot i que hi ha petites diferències entre tots dos plafons ens inclinem a pensar que daten de 1943 quan amb la construcció del primer pis es creà l'espai on van ser posats.

EL TERCER PLAFÓ

En un terreny municipal a la intempèrie i apartat de la vista dels ciutadans quedava encara un tercer plafó de rajoles, el de majors dimensions i més vàlua artística. Sigui per la raó que sigui, no trobar l'espai adequat o l'oportunitat, el pressupost, els canviants projectes o les dificultats de coordinació o pel que sigui el cert és que han passat 36 anys. Destaquen entre els més insistents a recordar aquesta lamentable situació als mitjans de comunicació, Jordi Surià i Guillaumes, un dels membres més actius del Grup local de l'associació Amics de Sant Jordi, i Isabel Artigas i Coll, i internament a l'Ajuntament nosaltres mateixos ho havíem recordat. Però no n'hi havia prou per aconseguir un resultat positiu.

Finalment, aquest desembre, un seguit de circumstàncies han portat a que el tercer plafó s'hagi instal·lat a Can Milà dels Ferrers (Centre d'Atenció al Visitant de la Regidoria de Turisme). El regidor de cultura, Albert Oliver-Rodés, estava plenament al corrent del cas, que clamava al cel, per informes i per la premsa periòdica, a més coneixia directament l'estat precari del plafó perquè entre les seves funcions municipals havia hagut de visitar el terreny dels horts de Santa Bàrbara, on estava reservat. A més, té vincles familiars amb els Carbonell.

Tot portà a que es fes càrrec del tema i que hagi aconseguit que el plafó quedi per fi a la vista del públic en un equipament municipal. El plafó dona una imatge artística de Sitges als jardins

Al fons, plafó de rajoles que representa Sant Bartomeu i Sant Jordi i que decorava el Mas Sant Bartomeu de Josep Carbonell i Gener, a l'Hort dels Avis, on s'hi ha passat 30 anys abans de ser recol·locat a Can Milà. (F. Isabel Artigas)

Detall de la llar de foc, el 1988, del Mas Sant Bartomeu amb la creu de Sant Jordi i la inscripció "Spiritum nolite extinguere". (F. Xavier Miret Mestre)

d'accés a un dels centres de recepció de turistes de Sitges. Vaja, que finalment, l'Ajuntament ha pres una decisió en que encertadament es fa difusió del patrimoni artístic de Sitges.

Aquest plafó de rajoles de vius colors té unes dimensions de 3,5 x 1,5 x 0,2 m. Té trenta rajoles d'alçada per quinze d'amplada. Hi apareixen Sant Bartomeu, patró de Sitges, i Sant Jordi, patró de Catalunya, sobre ells un colom, símbol religiós, i als seus peus la inscripció "Sants patrons d'aquest casal pregueu per nosaltres". Jordi Surià diu que va ser realitzada i col·locada al Mas Sant Bartomeu el 1957. Tenim la convicció que aquest plafó és posterior als dos de menor tamany. Cal tenir present que els caràcters de les lletres de les signatures d'autoria "J. Obiols" i "Roig" són del tot diferents als del segon plafó que estava al nivell de la primera planta construïda el 1943, i que aquest plafó estava situat a l'alçada del segon pis, que es va construir en dates posteriors.

UN PATRIMONI DE SITGES

Sens dubte afegir a cada plafó una explicació que informi de la seva procedència, autoria i significat contribuirà a revaloritzar l'exitós final d'aquestes peces del patrimoni artístic de Sitges i seran una contribució més al coneixement de Josep Carbonell i Gener. Bo serà que sapiquem els seus mèrits per a que aquesta personalitat de Sitges tingui merescudament el reconeixement de constar entre els Fills Predilectes de Sitges, de tenir un carrer dedicat i uns premis de recerca que convoca cada any el Grup d'Estudis Sitgetans amb el seu nom. ■

FONS DOCUMENTALS:

Arxiu Històric Municipal de Sitges:
Llicències d'obres: 16/1928, 195/1934, 17/1942, 18/1943, 42/1952, 259/1957 i 24/1958
Cadastre de rústega de 1932
Matrícula de contribució industrial i comercial 1952, 1953, 1970, 1971.

FONS BIBLIOGRÀFIQUES I BLOGS:

Ajuntament de Sitges: *Un nou parc públic a Sitges. L'Eco de Sitges*, 20 d'abril de 1996, p. 1.
Tríptic de 1997: Centenari del naixement de Josep Carbonell i Gener.
Artigas i Coll, Isabel: *El plafó ceràmic oblidat, Tothosap* núm 34, octubre del 2023, pàgs 46-47.
Artigas i Coll, Isabel: *Sants patrons de Sitges feu alguna cosa pel plafó de Can Carbonell i Gener. Història d'una desídia patrimonial*. Blog Criticart. Article del 10 d'octubre del 2025 refent-ne un de l'octubre del 2020.
Franch i Grau, Josep M.: *Una història d'amor desconeguda*. Carta al director de l'Eco de Sitges publicada el 21 de novembre de 2025. p. 17.
Gallardo i Montornés, Mònica: *Un edifici de les Cases Noves acollirà tres murals estàtics de Josep Obiols. L'Hora del Garraf*: 17 de març de 1995, p. 19.
Gimeno i Grasa, Xavier: *Tornaran a florir els ametllers. L'Eco de Sitges*, 15 de febrer del 2019, p. 48.
Lago Lafuente, Montserrat: *Les Cases Noves. 50 anys després (1957-2007)*. Ajuntament de Sitges 2007.
Miret Mestre, Xavier: *Una ceràmica de Josep Obiols a l'Arxiu. L'Amic de les Arts. Butlletí Cultural de Sitges*. núm 1, pàg. 8, octubre de 1998. Ajuntament de Sitges.
Miret Mestre, Xavier: *Obres noucentistes. L'Eco de Sitges*, 7 de febrer del 2020, p. 48.
Muntaner i Pasqual, M.: *Els noms de lloc del terme de Sitges i la seva rodalia*. Grup d'Estudis Sitgetans. 2016
Orriols i Mas, Josep: *Els murals de ceràmica de l'Hotel Aiguadolç. L'Eco de Sitges*, 2 de juny de 1990, p. 1.
Panyella i Balcells, Vinyet: *Josep Carbonell i Gener (Sitges 1897-1979) Entre les avantguardes i l'humanisme*. Edicions 62. 2000. 294 pàgs.
Rodríguez i Ripoll, Mario: *Història d'una obra d'art oblidada. Eco de Sitges 19-12-2025 p.32*
Sierra i Farreres, Roland: *Diccionari biogràfic de Sitgetans*. Ajuntament de Sitges 1998.
Surià Guillaumes, Jordi: *La presència de Sant Jordi a Sitges. La Xermada* núm. 7 pàgs. 3-7. Primavera de 1998. Ajuntament de Sitges.
Surià Guillaumes, Jordi: *Pregó de Festa Major 1999. L'Eco de Sitges*, 4 de setembre de 1999 p. 26-27.
Surià Guillaumes, Jordi: *Sant Jordi 2003. L'Eco de Sitges*, 20 d'abril del 2002 pàg. 4.
Surià Guillaumes, Jordi: *Tretze anys de cara a la paret. L'Eco de Sitges*, 8 de febrer del 2003 pàg. 4.
Surià Guillaumes, Jordi: *Compromisos sine die. L'Eco de Sitges*, 9 de juliol del 2005 p. 4.
Surià Guillaumes, Jordi: *Vint-i-nou (tretze) anys de cara la paret. L'Eco de Sitges*, 22 de novembre del 2019 pàg. 22
Surià Guillaumes, Jordi: *El temps tot s'ho emporta. L'Eco de Sitges*, 4 de juliol del 2025 p. 28.

DR. MIQUEL RIBERA DEL PUEYO

JOAQUIMA CABALLOL I SITGES

Joquima Caballol i Glòria del Pueyo al passeig [Sitges]

Joaquima Caballol Moreu neix a Barcelona l'any 1894, al número 2 del carrer de Llúria, al costat de la plaça Urquinaona, i fou batejada a la Catedral de Barcelona sent el seu padrí Xavier de Fortuny, fill del baró d'Esponellà. Era la tercera de quatre germans: Teresa, la gran; Benvingut, que va ser arquitecte (a Barcelona va col·laborar en les obres prèvies de l'Exposició de 1929, a Portugal va fer el Balneari-Casino d'Estoril i va projectar algunes cases a Sitges) i company de carrera de Bonaventura Bassegoda i Mustè i de Lluís Bonet Garí, continuador de les obres de la Sagrada Família. Després va néixer ella i, per últim, Ignasi, el petit, que va ser enginyer. Els seus pares foren Josep Caballol i Viader, constructor i amb negocis de fusta, nét del mestre d'obres Ignasi Caballol, que va urbanitzar Mataró l'any 1852, i Josepa –li deien Pepita– Moreu i Fornells, ambdós de Mataró, encara que els Moreu tenien ascendència francesa (Moreau). Del besavi Caballol conservaven molts llibres, com el *Tractat d'Arquitectura*, de Francesco Milizia, del segle XVIII.

L'AMOR IMPOSSIBLE DE GAUDÍ

La mare de Joaquina va ser l'amor impossible del genial arquitecte Antoni Gaudí, que va visitar sovint la casa dels Moreu quan treballava per la Cooperativa Obrera Mataronesa, idea del reusenc Salvador Pagès, on Gaudí va participar en el projecte de la nau de blanqueig amb arcs catenaris i entitat on la Pepita donava classes de francès als fills dels treballadors. La bandera de la Cooperativa la broden les germanes Pepita i Agustina Moreu. Encara que en aquella època Gaudí vestia molt bé, suposo que per una possible rinitis al·lèrgica que patia tenia el bigoti sempre humit i a Pepita li feia una mica d'angúnia i, a més, quan menjaven fideus –ja que freqüentment era convidat a dinar a casa dels Moreu– si li quedava algun entre el bigoti, se'l treia amb la forquilla, fet que al germà petit li feia molta gràcia però a ella gens. El genial arquitecte sempre va estar dolgut amb ella, encara que en la seva primera casa projectada –la casa Vicens– reproduceix la decoració de la benestant casa mataronina dels Moreu, decorada pel famós pintor Bonhora i on ja hi tenien capella i cambra de bany com a primícia (els mataronins amics anaven a veure-la quan la van instal·lar). Quan Pepita Moreu anava a veure als seus amics Trías a la seva casa de dins el Park Güell, Gaudí –que aleshores vivia en una altra casa del mateix indret–, se'n anava depressa tot enfadat...

De la mare (Pepita Moreu), nascuda el 16 de juny del 1857, se'n pot escriure una novel·la ja que era una dona molt decidida. De cabell rogenc i de fort caràcter, tocava el piano, parlava francès i es banyava al mar on era una bona nedadora, cosa poc freqüent en les dones del XIX. Era la gran de quatre germans (Pepita, Magdalena, Agustina i Josep Maria, pare del filòleg Enric Moreu-Rey). El pare (Antoni Moreu) era fabricant de sabó i propietari d'un gran vaixell –batejat com a Antonio– per comerciar amb oli i va morir jove el 1880. A la casa de Mataró feien de vegades sessions d'espiritisme –tant de moda a l'època– amb els amics Guañabens (la filla, Julineta, va ser una molt bon amiga de Joaquina) i altres addictes a aquestes esotèriques reunions.

Pepita Moreu va contraure matrimoni tres vegades i cap amb Gaudí. El primer marit fou Joan Palau i Ferrer, un militar carlista de Calella, i amb la seva dot (i malgrat l'oposició familiar) van adquirir un gran veler per fer negocis de cabotatge (vi, blat i espart). Al poc temps es ven el veler i la deixa abandonada a Orà (Algèria) embarassada. Ella tocant el piano als cafès de la ciutat portuària aconsegueix els diners per tornar a Mataró i dissoldre el matrimoni (la Roma amb la Rota), ja que

en Palau ja estava casat a Argentina, era bígam. Ja a Mataró, el 1881, neix un nen (Antoni), que mor de diftèria amb 3 anys.

Pepita torna a contraure matrimoni amb el també mataroní Josep Caballol i Viader, amb el qual té els quatre fills esmentats i en enviduar –ell va morir jove– contreu unes terceres nupcies amb Josep Vidal Gomis, director de la filial americana de Paramount Films i de Seleccine, amb seu al Passeig de Gràcia, més jove que ella i amb el que no va tenir descendència. Josep Vidal Gomis va ser el padrí de baptisme de la meua mare, Mª Glòria del Pueyo, i abans havia estat tutor (ella era orfe) de la meua àvia, Pilar Cid, que li va fer de secretària durant uns anys a Paramount.

Article 'Joaquina Caballol, testigo de una época' a 'L'Eco de Sitges' (8 de setembre de 1990) escrit per Pilar Cid Giménez-Santa Coloma

L'existència de Pepita Moreu va ser plena de vicissituds ja que l'any 1893, em penso que embarassada de Joaquina, va ser invitada pels seus parents Moreu a la inauguració de la temporada del Liceu, el 7 de novembre, amb el *Guillermo Tell* de Rossini. Com que la modista no li va tenir a punt el vestit de gala no hi va assistir salvant-se de la bomba que va llençar l'anarquista Santiago Salvador a la platea. A la fatídica fila 13 hi van morir el matrimoni Moreu-Nadal i la seva jove filla Margarida (la que segurament va inspirar a Ignasi Agustí per la seva *Mariona Rebull*), els Cardellach (la segona bomba Orsini va caure sobre la faldilla de la senyora Cardellach, ja morta per la primera detonació, evitant la seva explosió, que encara hagués causat mes mortaldat) i altres invitats, assistits per un jove metge de l'Hospital Clínic, el Dr. José Blanc, pare de l'escriptor Felicidad Blanc Bergnes de Las Cases, futura dona del poeta Leopoldo Panero, parents de la meua dona i que amb el temps també estiuejarien a Sitges. La reina regent Maria Cristina d'Habsburg va donar les condolences a les famílies víctimes de l'atemptat. El parent escriptor Joaquim Mª de Nadal i Ferrer, advocat i cronista de Barcelona, ho va reflectir en les seves *Memòries*.

JOSEP VIDAL GOMIS, ESTIUEJANT A SITGES

Josep Vidal Gomis també era de l'antiga lluro, com ella, i va fer de pare dels quatre fills de Pepita d'una manera exemplar, com si també fossin fills biològics d'ell i els hi va saber transmetre el seu esperit pragmàtic i optimista junt amb molt sentit de l'humor. Va ser un home molt viatger des de ben jove. Va estar al Japó, d'on portava precioses porcellanes Satsuma, va viatjar per Xile i Argentina, on explicava que una vegada es va espantllar el Transandí i van haver de baixar del tren i continuar amb una caravana de mules. A la Terra del foc hi va anar amb

aquells vaixells de l'època del *Titànic*, amb fotos dels pingüins que hi habitaven. També coneixia Nova York i anava sovint a moltes ciutats europees com Londres o París. Amic de molts escriptors com Josep Pla, José María Pemán i altres personalitats. Va portar molts artistes de Hollywood a Barcelona i a Sitges, com Douglas Fairbanks i Mary Pickford, fundadors el 1919 amb Charles Chaplin i David Griffith de la United Artists. A Barcelona els portava a veure moltes vegades el Palau Maldà ja que la baronessa de Maldà i marquesa de Castellvell, Mª Dolors de Càrcer, era molt amiga d'ell i en acabar la visita ella els esperava al saló del tron amb els seu teatral ventall i abillada de gala, deixant als visitats gratament impressionats. Sempre li deia a ella que havia canviar-se el títol per baronessa de Bondá, fet que li feia molta gràcia a la gentil aristòcrata.

A Sitges coincidia amb el seu amic Aquilino Suárez del Rivero, directiu de Columbia Pictures, casat amb Rosalía Mendez-Núñez, marquesa del mateix cognom. La seva filla Mª José, nascuda a Nova York, esdevindrà vescomtessa Bosch-Labrús pel seu matrimoni amb Lluís de Castellví, estiuejants a Sitges de sempre. A Sitges, en Vidal-Gomis era amic de Jaime de Semir i de Paco Comas, casat amb Eva Plana, la qual en enviduar es casaria amb el magistrat Gabriel Brusola de Aroca.

La família Caballol Moreu (i després amb el padrastre Josep Vidal Gomis) vivia aleshores al carrer de Diputació a prop del Passeig de

Pepita Moreu, als 50 anys, al jardí del seu xalet al carrer Lleó XIII (Barcelona)

Gràcia (Gaudí de vegades anava a casa d'un amic que vivia a la mateixa mançana a la banda de Consell de Cent i espiava a Pepita a través de les galeries) i també tenien una casa d'estiueig d'estil neogòtic al carrer de Lleó XIII cantonada amb el Passeig de Sant Gervasi, amb un bonic jardí que tenia una font descendent i una petita quadra amb cavalls per fer passejades. La casa disposava d'amplis salons i sala billar, amb grans rellotges de peu. Els nens anaven sovint a jugar a la finca Güell de Pedralbes, en cotxe de cavalls, acompanyades de l'institutriu irlandesa Miss Mary Brady, que ho havia estat de les nebodes del comte de Güell, les germanes López Díaz de Quijano (una de elles la que seria comtessa de Sert i una altra es casaria amb un Benjumea, de Sevilla) i tenien en aquell indret, encara no transformat en el Palau Reial actual, com un lloc d'esbarjo pels nens Güell i amiguets on s'ho passaven d'allò més bé, moltes vegades visitats per Eusebi Güell, el que va ser primer comte del cognom. Miss Mary Brady posteriorment serà institutriu dels fills dels marquesos de Santa Isabel, al seu palau del Passeig de Sant Joan. La casa de Lleó XIII fou venuda a l'industrial del cotó Llorenç Mata, la família del qual també tenia l'elegant finca propera La Tamarita.

Joaquima Caballol va estudiar al col·legi de les Germanes Concepcionistes del passeig de la Bonanova, edifici que va ser donació de la família Altimira i on hi tenien al jardí un templet de vidre de Murano amb un Mercuri que les monges van considerar poc decorós i el van vendre a la família Garí per decorar l'estany de la seva casa del Cros, a Argentona, feta per Puig i Cadafalch. La mare, Pepita, en aquell temps

era propietària d'una boutique de capells per senyora al carrer de la Portaferriça, de molt prestigi entre l'alta societat barcelonina ja que portaven dissenys de París. Posteriorment, va fer societat, també de modes, amb la seva cunyada Carme Caballol i es van establir al 22 de la plaça Catalunya. Un temps abans havien viscut al carrer del Dormitori de Sant Francesc, on vivia la seva àvia, però l'estretor d'aquells carrers els va fer canviar al de Diputació a prop del Passeig de Gràcia. Els estius els passaven a Santa Elena d'Agell (Argentina), a la finca que va adquirir el seu besavi Moreu amb una bonica casa tipus masia i entrada a la finca amb dos grans columnes. El besavi havia tingut negocis naviliers i en aquesta finca coincidien amb els seus oncles Cassadó, on el seu cosí-germà Gaspar va fer els seus primers assajos com a violoncel·lista (va ser deixeble de Pau Casals). Feien moltes festes i representacions teatrals amb els veïns Garí, Bartrina, els barons de Viver, els Amatller (de la xocolata), etc. A la petita església de Santa Elena tenien un banc d'ús familiar, amb el cognom gravat. També van passar temporades a una finca propera que nomenaven La Deliciosa.

El 1920 tota la família assisteix al Liceu a la representació d'*El monjo negre*, òpera composta per l'oncle Joaquim Cassadó, pare d'en Gaspar (tenien un establiment d'instruments musicals, Pianos Cassadó, a la part alta del Passeig de Gràcia) i interpretada en italià. L'arquitecte Josep Puig i Cadafalch, mataroní com ells, també era bon amic de la família Moreu. Havia restaurat la casa de la finca de Santa Elena d'Agell –tipus masia– i els visitava sovint, ja després com a president de la Mancomunitat de Catalunya. Conservem encara a casa un bonic centre de plata obsequi seu a Pepita Moreu. La casa i finca Moreu fou venuda a la família Miquel, fabricants del paper de fumar Smoking, parents dels Borbón Escasany, ducs de Sevilla.

SITGES I LA PARAMOUNT

La padrina de la Joaquina (sempre l'anomenàvem Quima) era la propietària de les nomenades cases d'En Silvestre, prop de la torre Llopart i la va invitar a passar uns dies a Sitges, de la que de seguida es va enamorar i va fer canviar les estades d'estiueig familiars. A Sitges van viure al carrer de Sant Bartomeu (els Lafarga els hi llogaven la casa), al carrer de Sant Pere (16 i 23), a la Villa Elvire del Passeig de la Ribera i finalment, al 7 del carrer de Bonaire, quan ja vivia sola, que li llogava

Gaspar Cassadó i els seus pares, el 1915

l'època que Mª Luz Morales, la famosa periodista, escriptora i directora de *La Vanguardia* durant la Guerra Civil, era assessora literària de la firma. També hi treballaven Casimiro Bori, posteriorment fundador de la C.B. Films, i Enric Aguilar, que també estiuejava a Sitges (tenia la casa Las Moreras, davant la piscina Maria Teresa). Feien festes fantàstiques al Ritz i venien molts actors estrangers i nacionals. Ella portava el departament de publicitat i una vegada li va demanar a l'aleshores alcalde Joan Pich i Pon –el que tenia frases tant gracioses– que li deixés el terrat de la seva casa de la plaça Catalunya per llençar uns petits paracaigudes amb la publicitat d'una pel·lícula. Rebien de vegades la visita d'Imperio Argentina, Rosita Moreno i altres actors estrangers, com Mae West o Clark Gable.

Després de la mort de Vidal Gomis va entrar a formar part del departament de publicitat de *Metro Goldwyn Mayer* fins la

Un grup de dones al Pavelló de Mar, el 1934

ven uns amics d'ella que tenien un palauet al carrer de Rafael Llopart. A Sitges ella i la seva germana Teresa eren bones jugadores de billar, al Pavelló de Mar, on van guanyar molts trofeus amb les amigues Sierra, Combalía, Bergnes i altres sòcies de l'entitat desapareguda per un incendi l'any 1934.

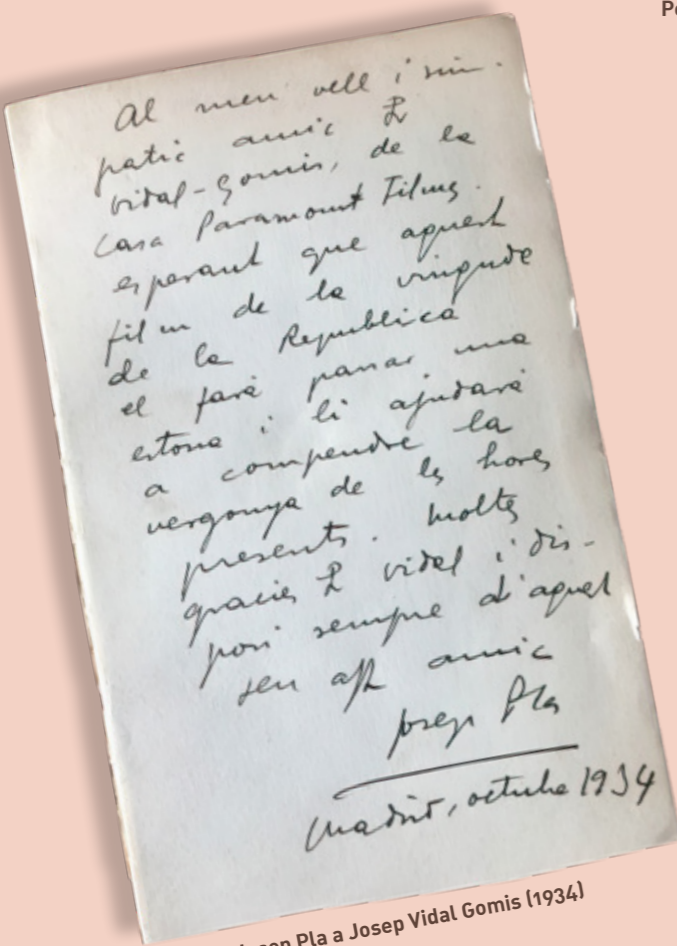
Gràcies a les institutries angleses i alemanyes que va tenir, la Quima dominava l'anglès i l'alemany i també el francès, per la mare. De més gran, acabats els estudis, va entrar a treballar a Paramount Films, en

l'època que Mª Luz Morales, la famosa periodista, escriptora i directora de *La Vanguardia* durant la Guerra Civil, era assessora literària de la firma. També hi treballaven Casimiro Bori, posteriorment fundador de la C.B. Films, i Enric Aguilar, que també estiuejava a Sitges (tenia la casa Las Moreras, davant la piscina Maria Teresa). Feien festes fantàstiques al Ritz i venien molts actors estrangers i nacionals. Ella portava el departament de publicitat i una vegada li va demanar a l'aleshores alcalde Joan Pich i Pon –el que tenia frases tant gracioses– que li deixés el terrat de la seva casa de la plaça Catalunya per llençar uns petits paracaigudes amb la publicitat d'una pel·lícula. Rebien de vegades la visita d'Imperio Argentina, Rosita Moreno i altres actors estrangers, com Mae West o Clark Gable.

Després de la mort de Vidal Gomis va entrar a formar part del departament de publicitat de *Metro Goldwyn Mayer* fins la

seva jubilació, a part de fer traduccions dels guions de pel·lícules com *Doctor Zhivago* i altres coneguts films. Va invitar a Julie Christie i Omar Sharif a visitar Barcelona, l'any 1965, i els hi va fer de cicerone per la ciutat. A la Metro rebia sovint les visites de Terenci Moix, de la sogra de Vittorio de Sica (sempre li parlava del seu *gendre Vittorio...*), de Félix Güell de Sentmenat, que li demanava fotografies d'actors i prospectes de films, dels quals era molt aficionat o de la filla de la famosa actriu Catalina Bárcena.

També era amiga d'Anna Maria Dalí, la germana del genial pintor. En els darrers anys, el meu avi, Albert del Pueyo (aquest també dominava el francès, l'anglès i una mica l'alemany) i Mariví Lentini també l'ajudaven en les traduccions dels guions i novel·les, algunes d'elles també procedents de les que no podia traduir l'escriptor Carlos Martínez-Barbeito, secretari general de la Metro i posteriorment president de la Real Academia Gallega de Bellas Artes. Havia donat classes d'anglès a Mariona Baguès, propietària de la coneguda joieria (i ja gran també a mi mateix, em feia traduir el *Vanity Fair*, de

Carta de Josep Pla a Josep Vidal Gomis (1934)

Thackeray). També va fer traduccions científiques pel prestigiós neuròleg Dr. Lluís Barraquer i altres per a la revista *El Hogar y la Moda*. Ella era la corresponent del *Variety*, la revista de Hollywood. José Manuel Lara, l'editor de Planeta i creat marquès del Pedroso amb el temps, era molt amic d'ella i en els seus inicis li comentava: "Mira Joaquina, cuando me entregan una novela se la doy a leer a la chica de servicio, si le gusta la publico, si no, no...".

EL DIETARI DE LA GUERRA CIVIL

Durant la Guerra Civil i amb la inseguretat que regnava a Barcelona (els hi van saquejar la casa del carrer Provença / Rambla Catalunya on vivien aleshores) es van establir a Sitges, on ella escrivia un diari explicant el dia a dia del que passava a la vila en aquells difícils moments. El va escriure en anglès per enviar les cròniques sitgetanes al *New York Times*, però com que era una mica perillós enviar informació del que passava ho va guardar en un calaix i després del seu traspàs, el Grup d'Estudis Sitgetans el va editar ja traduït al català per ella mateixa.

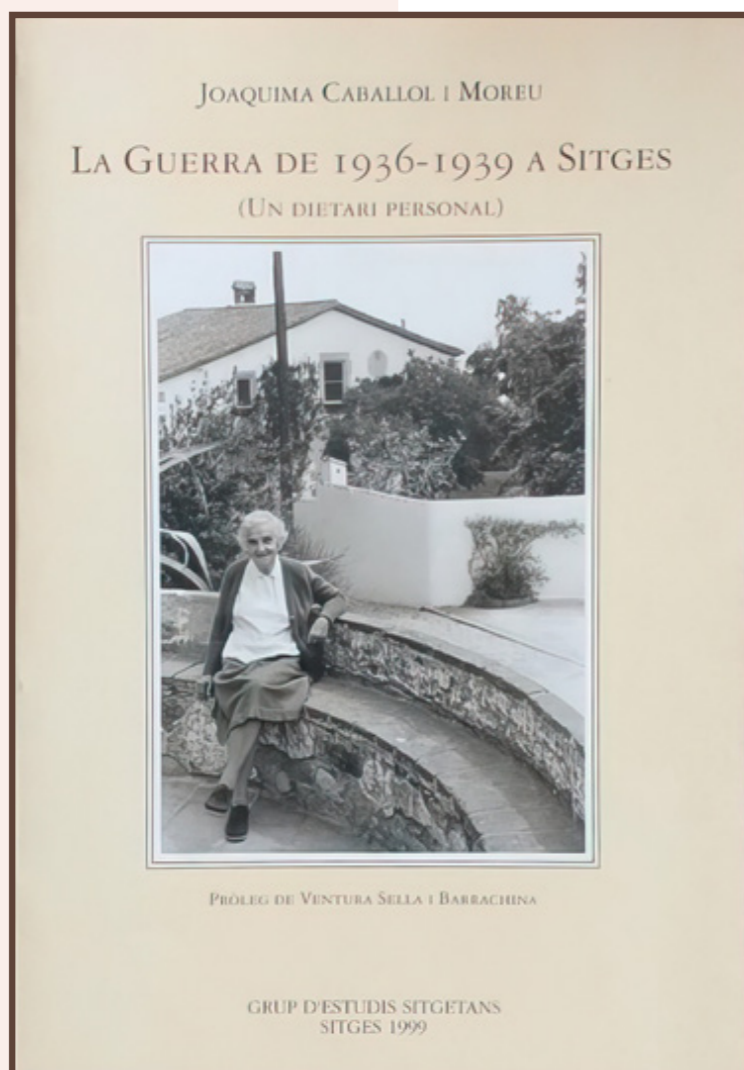
A la vila i en el mateix impasse de la Guerra Civil, el 5 d'octubre de 1938, va morir de tuberculosi la seva germana Teresa. Poc temps després, el 9 de desembre del mateix any, ho va fer la seva mare Pepita, afectada de Parkinson i a la casa del carrer de Sant Pere 16 on un capellà vestit de mecànic –mossèn Puigròs– i en un altar improvisat al saló de la casa li va donar la extrema unció per no despertar sospites.

Un carrer a Mataró (*Pepeta Moreu*) i una òpera (*Gaudi*) li atorguen un pòstum record. Els dos germans (Benvingut, conegut com *Nido*, i Ignasi, com *Tati*) ja havien malauradament traspasat feia anys, joves, a Barcelona. En Nido l'any 1923 i en Tati en acabar la carrera d'enginyer. Josep Vidal Gomis havia mort a París per patologia hepàtica, el 16 de juliol de 1938, on hi havia anat per negocis, gestant-se ja la Segona Guerra Mundial, a l'Hôpital Americain de Neully, i és enterrat al cementiri Père Lachaise de la capital francesa. La mare i germana són enterrades al cementiri vell de Sitges.

De tota manera, Quima Caballol continua amb la seva *joie de vivre*, que diuen els francesos, tenia sempre una visió de la vida positiva i optimista. El seu aspecte físic i la manera de vestir estava entre Agatha Christie i el seu personatge Miss Marple. Semblava estrangera, sobretot quan agafava aquells cotxes de cavalls per a turistes del passeig amb la meva mare, que tenia ulls i cabells clars. Venia sempre a les festes de casa, amb la cosina Carme Jansà, i la meva mare sempre la va considerar la seva "padrina" en morir Vidal-Gomis. Quima li regalava puntualment la mona de Pasqua cada any. Li agradava molt viatjar i coneixia moltes capitals europees, algun d'ells coincidint amb els seus amics Ybarra, amb bonica casa a Neguri (Getxo), d'on conservava unes precioses fotos. Els canvis de casa van ser freqüents en ella i del seu original

habitatge del passeig de la Bonanova cantonada Anglès, on vivia amb la seva cosina Carme Jansà Caballol, se'n va a viure al carrer Mallorca (ja traspasada la Carme), a prop de la Metro Goldwyn i, finalment, després d'alguna altre curta mudança va viure al carrer Viladomat amb la seva cosina Mercè Cornudella, vídua de Joaquim Soler Moreu (oncles del Dr. Jordi Soler Bachs, metge neuròleg amb qui vaig coincidir a l'antiga Dexeus –jo com a metge analista– i que era el pare del músic Toti Soler), que també feien estades durant l'estiu a la sitgetana villa Elvire, la casa del Passeig de la Ribera cantonada a Sant Pere, dels amics Bailac-Echevarne, de la qual Quima Caballol en va devenir cohereva al traspasar ells. La Quima ocupava tota la planta superior de la casa, decorada d'una manera molt particular i agradable, amb la seva inseparable màquina d'escriure Underwood i

el canari Dickie. Nosaltres, malgrat que també ens veiem sovint a Barcelona a casa nostra –a les Tres Torres– o a la d'ella de Sarrià, també vam passar alguns estius a la suburenca i preciosa villa Elvire esmentada, amb l'ampli jardí i la seva immensa magnòlia, fins el seu lamentable enderrocament. Una anècdota d'aquesta casa que la Quima sempre explicava és que en acabar la Guerra Civil els Bailac van convidar a dinar al marquès de Castellvell (pare de l'escriptor José-Luis de Vilallonga) que era comandant de les forces que entraven a Barcelona i aquest, en veure la taula ben assortida es va emportar la caixa de galetes que havia portat com a obsequi.

Coberta del llibre de Joaquina Caballol 'La guerra de 1936-39 a Sitges', Grup d'Estudis Sitgetans (1999)

UNA VIDA SITGETANA

A Sitges, Quima Caballol se sentia com una sitgetana més, amb els bons amics Manel Aixà, que havia estat casat amb Pilar Casas Robert i que feia uns deliciosos suquets de peix com a bon pescador que va ser; els Amell –especialment la Rosarito–, els Soler de L'Eco, els veïns Montoliu (el fill de l'historiador Manuel de Montoliu i la seva dona italiana Maria Buzzanca, que venien bisuteria) i Batlló Vidal-Ribas, les germanes Rissler, els Semir, les germanes Ferrer-Borràs, el també cinèfil Filalici Flaquer, els Capó Torrents, Rosita Fontcuberta vídua Simancas (que tenia la concessió de les hamaques de la platja), els Fló, Luisita Llopart, els Mestre (al seu bonic palauet afrancesat del carrer de Bonaire, on hi estiuejaven Ricardo i Pilarín Mestre amb els seus fills i la germana soltera Concha, hi anava sovint l'actor Andrés Mejuto i la locutora Odette Pinto), els Fuster-Fabra, els Bergnes, la fotògrafa Gabrièle Sonntag (li va fer un book de fotos), els Dessy (Totó i Adelita), Bori (amb els seus gossets canitxe), els Robertson, la Mercè Sella i un llarg etc. Li encantava agafar la *barqueta* fins a Terramar. Com sempre va tenir servei no tenia cap habilitat culinària i dinava a restaurants, sovint a *El Cisne*, d'en Cossials i posteriorment dels simpàtics Maruja i Antonio, al carrer de Sant Pere. No es perdia cap tertúlia de cinema que es fes a la vila, quan hi havia tres sales (Retiro, Prado i Rialto, a més dels cinemes a l'aire lliure dels estius) tant si fos al Chiringuito, en l'època del actualment qüestionat Cèsar González Ruano com al Roy amb Sempronio o Miquel Utrillo Vidal. Va ser bona amiga de Lola Ferret, àvia d'Àngels Jordà i neboda-fil·lola d'Antoni Serra Ferret, el darrer soci majoritari sitgetà de Vichy Catalán. Antoni Jordà –pare de l'Àngels– també estava vinculat amb el cinema, en l'època que el Sr. Benages s'encarregava de posar al dia les projeccions a Sitges, que arribaven sempre en tren i els rotllos disposats en uns sacs a tal efecte.

Recordo la casa de la Quima del carrer de Sant Pere amb un petit jardí al fons amb pou, on hi jugaven a criquet o mini golf, de vegades amb els Roca, un dels quals va ser professor de golf a Terramar. Coincidia moltes vegades al baixador del Passeig de Gràcia amb el periodista i parent nostre Fernando Barangó-Solís –que també tenia la seva casa d'estiu, Las Adelfas, al sitgetà carrer d'Àngel Guimerà– en el retorn a migdia en tren a Sitges i van aconseguir de Renfe que can-

Casa Benvingut Caballol, a Sitges

viessin l'horari d'un tren per comoditat seva. Fernando Barangó-Solís va fer el primer vol en avió sobre Barcelona amb un pilot francès i el rei Alfons XIII l'anomenava "Benjamín" en ser el periodista més jove. Amb el temps va ser governador civil de Ceuta i Menorca. La Quima també recordava la projecció de la pel·lícula *Bolero* a la piscina Maria Teresa, coberta per augmentar l'aforament, o la visita del rei Humbert II de Savoia a Sitges, on va visitar la piscina rodona dels comtes de Rueda, al Passeig Marítim, una primícia en aquell temps.

Continua escrivint articles per *La Vanguardia* –era bona amiga de l'aleshores director, Horacio Sáenz Guerrero– i altres publicacions. Sempre deia: "demaneu-me que escrigui mil cartes però no em demaneu que faci una suma". També feia traduccions de novel·les i guions de films. Anava sovint a missa de 8 a la Parròquia (la que l'any passat va complir 350 anys), a la que també hi assistia Paco Peris-Mencheta, director d'*El Noticiero Universal*. Assídua a la platja de la Ribera, on coincidía amb nosaltres, les germanes Daurella, Teresa Catasús, Carolina Lora Robert o Pilar Járaiz Franco –la neboda rebel del *Generalísimo*–, va continuar banyant-se fins entrats ja els noranta anys, doncs li encantava el mar. Va morir l'any 1990 i és enterrada a la tomba de la seva mare i germana, la número 809 del Cementiri de Sant Sebastià de Sitges, la qual làpida ha

Tapís Salve, dissenyat per Antoni Gaudí

estat canviada fa poc inexplicablement per l'arbitrari hereu de la tomba, Joan Sella (hi havien parents amb més dret), esborrant-se d'aquesta manera –i penso que amb ingratitude,– el record d'aquesta estimada família en el subrencementiri marí.

Els escriptors Josep Maria Carandell, Ana María Férrin o Xavier Güell, junt amb altres autors, han fet publicacions reportant les vides d'aquesta família i nosaltres vam fer donació a la Reial Càtedra Gaudí, en l'època del bon amic i catedràtic Dr. Joan Bassegoda i Nonell, d'algunes pertinences com la còpia –brodada per Pepita Moreu– d'un tapís (*Salve*) dissenyat per Antoni Gaudí per al Palau Güell, l'original del qual va ser destruït durant la Guerra Civil (en Bassegoda se'l emportava amb autèntica veneració a les seves conferències, fins i tot una que va fer al Japó), un àlbum d'esbossos d'arquitectura de Benvingut Caballol i una divertida auca de quan eren estudiants d'Arquitectura, en què publicaven la revista *Biga*, entre d'altres records. ■

Joan Bassegoda a la Reial Càtedra Gaudí

Pepita Moreu a Sitges el 1938

Pepita Moreu a la casa del carrer Diputació

Pepita Moreu amb el seu fill Nido

Pepita Moreu amb la seva filla Teresa

BIBLIOGRAFIA:

- Joaquima Caballol, *testigo de una época*, Pilar Cid Giménez-Santa Coloma. *L'Eco de Sitges*, 8 de setembre de 1990.
- La guerra de 1936-1939 a Sitges (Un diari personal)*, de Joaquina Caballol i Moreu. Ed. Grup d'Estudis Sitgetans 1999.
- Gaudí de piedra y fuego*, d'Ana María Férrin. Editorial Jaraquemada (2001).
- Gaudí, arquitectura del futuro*, de Joan Bassegoda Nonell. Editorial Salvat (1984).
- Gaudí, les dones i el Camp de Tarragona*, Josep Maria Carandell, Diari de Tarragona, 25 d'agost de 1996.
- Memòries inèdites de Josep Mª Moreu i Fornells (autògrafes i gravades pel seu fill)*, d'Enric Moreu-Rey.
- Pepita Moreu, el gran amor impossible de Gaudí*, d'Agustí Soler i Regàs, Editorial Dux (2014).
- Els Moreu de Mataró*, Rafael Soler Fonrodona, Fulls del Museu-Arxiu de Santa Maria (2002).

DONES A AMÈRICA

MONTSERRAT ESQUERDA-BOSCH

Un grup de dones a Cuba
(F. Família Terrés - Camaló / L'Abans)

Aquella 'mar d'oportunitats' que es va obrir amb el *Decreto de libre comercio con América* el 1778 va donar l'opció a molts joves sitgetans i no tan joves, a progressar econòmicament, a millorar socialment. Altres devien fugir de les opressions i violències socials de l'època i del lloc. Un somni de revolta. Alexander von Humboldt, que viatjà per Amèrica entre 1799 i 1804, ja va deixar constància d'aquesta presència sitgetana. Tanmateix no tots se'n van sortir ni van tornar al cap dels anys, ni rics ni pobres. Segons el Dr. Robert, sols tornava un 25% dels que marxaven.

La creu d'aquesta gran aventura és que Sitges es convertí en una vila delmada d'homes per treballar la terra (el 1824 faltava un terç dels homes de Sitges). Moltes esposes hagueren de fer-se càrrec a soles de la casa i els fills o hagueren d'assumir un viatge sense ganes cap al Nou Món. Allà la creu va ser el negoci de l'esclavitud. Els ingents beneficis amb l'explotació humana. El saqueig dels seus recursos. La infàmia d'un sector social que s'aprofitava de les conquestes indígenes.

UNA NOVA VIDA I COSTUMS

El trasbals degué ser considerable i el trobem en el dia a dia: noves construccions, nous modes i maneres, noves músiques, vestits de fil i *jipijapas*, lloros i micos als jardins de palmeres, hibiscus, cedres i tamarindes. Fins la gastronomia en va rebre la influència i així es reflectí en el *Nuevo manual de la cocinera catalana y cubana* (1858). O la introducció del culte a la Virgen de la Caridad del Cobre instaurat a Sitges el 1909 per alguns ame-

ricanos que tenien esposa cubana. O el canvi de nom del carrer del Progrés de 1880 per homenatjar el tren que passa el 1897 a recordar la segona pàtria de tants sitgetans, l'Illa de Cuba. La creació del Pavelló de Mar com a punt de trobada. El naixement de *La Revista Suburens* (1877-1878) amb la voluntat de ser el "*Periódico semanal de intereses locales y de las Antillas*". O la comèdia de Francesc de Sales *La malvasia de Sitges* (1899), de la qual n'és protagonista un oncle *americano*. Santiago Rusiñol també els dedicà l'obra *El indiano* (1912). I un llarg etcètera.

Les dones degueren viure amb molta malfiança, por, dolor i incertesa aquells viatges de fills, marits, veïns i més parents cap al desconegut. Les pèrdues humanes van ser considerables. Elles, més conservadores, segur que tenien molta prevenció a marxar i per això optaven per fer un casament com Déu mana i quedar-se soles al poble sota l'empara de la família esperant la tornada del marit enriquit (amb sort potser es complia la dita de cinc anys de privació i una fortuna). Unes poques decidiren que ja en tenien prou d'esperar i empengueren el viatge cap al desconegut, soles, amb els fills o amb algun altre membre de la família que les volgués acompanyar. També es van fer casaments força endogàmics i oportunistes, amb l'oncle o el cosí germà, per tal de salvaguardar els patrimonis o fer més gran el negoci. Moltes es casaven per procura per tal de salvar les distàncies i perquè allà no hi havia suficient població femenina.

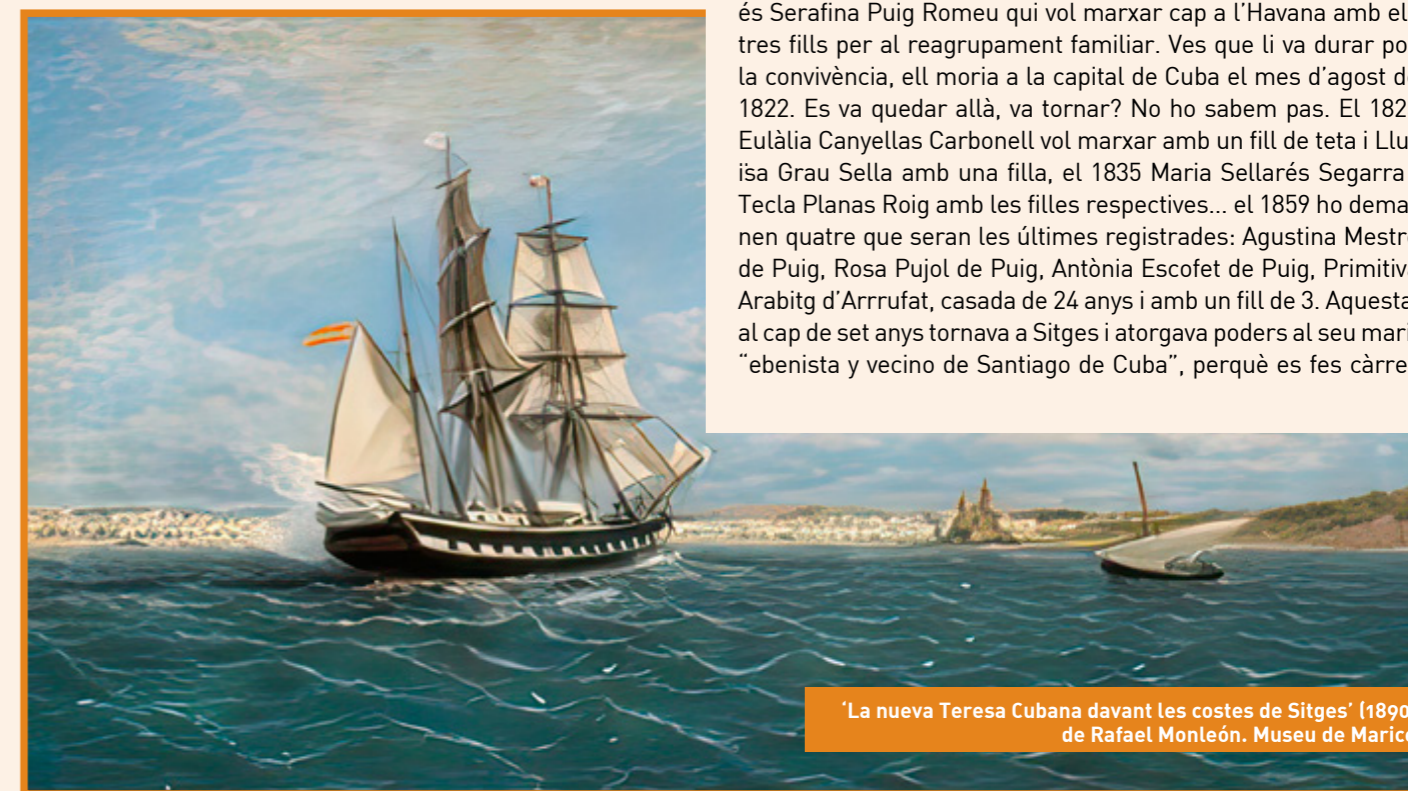
És molt il·lustradora l'anècdota que recull David Jou i Andreu sobre el casament de Josep Carbonell Torralbas, com ell molts altres. Establert a Manzanillo des de molt jove, quan al cap de

Reedició del 'Nuevo Manual de la cocinera catalana y cubana', aparegut el 1858

trenta anys d'estar absent de Sitges decidí casar-se, va escriure al seu germà Pere, pare de quatre filles. En la carta li expressava el desig i el propòsit de casar-se amb una de les esmentades filles i, per tant, neboda seva, amb la condició que prèviament li enviessin una fotografia i conèixer l'aspecte físic de la que seria la seva dona. El germà, o més aviat la seva esposa, preocupada pel problema que significava casar les filles més lletges i menys afavorides, va creure com a més oportú enviar a Manzanillo la fotografia de la filla més jove i més bonica. Josep Carbonell, que mai no havia vist les seves nebrades, en rebre la fotografia quedà tan satisfet de la bona presència de la futura esposa que decidí tirar endavant el casament. Seguint la seva estratègia, la mare aprofità l'oportunitat per col·locar la filla més gran i menys afavorida i es realitzà l'enllaç. Seguidament, la núvia marxà a Manzanillo, on l'esperava el seu marit. Quan aquest, amb gran sorpresa, constatà la realitat i la poca semblança de la núvia amb la fotografia rebuda, li sobrevingué un desmai, del qual li costà recuperar-se. Malgrat tot, el matrimoni seguí endavant, tingueren tres fills i visqueren amb normalitat i felicitat. Josepa Carbonell Julià no figura en cap sortida, però se n'hi anà perquè consta que tornà a Sitges el 1894 amb dos fills per quedar-se mentre ell encara va fer dos viatges més a Manzanillo per continuar els negocis. Tingué la gran dissort de morir a l'Havana el 1905 quan estava a punt d'embarcar cap a Barcelona retirat dels negocis antillans.

En arribar a les Amèriques, calia adaptar-se al nou món, potser assumir trobar-se el marit amistançat amb alguna mulata, negra o altra dona indiana mentre esperaven l'oficial, perquè és clar, qui pot aguantar tanta abstinència? Ja ho deia el pare Claret, els catalans, els pitjors: "mai no confessen ni combreguen ni escolten missa, tots o viuen en concubinat o tenen relacions il·lícites amb mulates i negres i no aprecien cap altre Déu que no sigui l'interès". Els terratrèmols de 1852 van ser interpretats com a càstig diví per la disbauxa moral que regnava a la colònia entre blancs i negres. És clar que també cal recordar que "la millor contribució de Catalunya a Cuba va ser la mulata", per allò que té de positiu el mestissatge racial i cultural i de millora genètica enfront de l'endogàmia que comporta tants problemes.

'La nueva Teresa Cubana davant les costes de Sitges' (1890), de Rafael Monteón. Museu de Maricel

125 anys 90 anys 50 anys

SANTI TERRAZA

Tres commemoracions castelleres a Sitges

Que el 2025 –any que la Jove de Sitges ha assolit una esplèndida temporada amb onze castells de 8, inclosos els primers 3de8 de la seva trajectòria– s’hagin commemorat tres cites rellevants de la història dels castells a Sitges és poesia pura. En l’exercici amb més castells de 8 sitgetans feia 125 anys de la fotografia castellera més antiga de Sitges, que al mateix temps és la primera actuació de tot Catalunya en què hi ha més d’una imatge d’autors diferents. També en feia 90 del primer castell de 8 alçat a Sitges (Colla Nova de Valls, 1935) i 50 del primer descarregat (Colla Vella dels Xiquets de Valls, 1975).

125 ANYS

La Sortida d’Ofici de la Festa Major del 1900 ha passat aquest darrer 2025 a la història gràfica dels castells. Hi va actuar la Colla Vella i es tractava, segons la documentació coneguda, de la tercera vegada que es feien castells a Sitges (les dues anteriors havien estat el 1884 i 1888). No hi ha constància de les construccions alçades, llevat del pilar de salutació al pas dels balls populars des del Baluard fins la plaça de l’Ajuntament, en què els castellers vallencs van fer un pilar de 5 aixecat per sota.

La primera imatge d’aquesta construcció va aparèixer el 2014, quan el col·leccionista i casteller vallenc Xavier Cabré va trobar una foto en un web francès de venda d’imatges antigues. S’hi veu el pilar de 5 de la Vella (aleshores no se sabia si era convencional o per sota) amb els cercolets i la Moixiganga arribant al tram final de la Sortida d’Ofici. La foto és de Teòsfor Monfort i durant més de 10 anys ha restat com l’única d’aquella diada.

Però la primavera passada, la història es va completar i per partida doble. En primer lloc, amb la publicació per part de l’Arxiu Digital de Sitges de 91 fotografies fetes a Sitges del Fons Joaquim Dalmau i Capestany, datades entre 1898 i 1904, que havien estat cedides a l’Arxiu Històric. Una d’aquestes fotografies correspon a uns instants abans de la coneguda deu anys enrere i té un plànol més obert de la plaça de l’Ajuntament. S’hi veu el pilar de 5 alçat i la Moixiganga sortint del carreró del Baluard. El lloc d’on està feta és diferent de l’anterior, ja que en aquesta el fotògraf era a Can Quildu, a la mateixa plaça de l’Ajuntament, mentre que en la primera apareguda estava situat a Can Isidru Pañella, al número 2 del carrer Major. La dualitat gràfica convertia el pilar de 5 de la Vella en la construcció castellera més antiga amb dues fotos d’autors diferents.

Les descobertes, però, no acabaven aquí. Només una setmana després de la publicació del Fons Joaquim Dalmau i Capestany, el col·leccionista sitgetà Sebas Giménez va revelar la recent compra d’una altra imatge, diferent, del mateix

Sortida d’Ofici de 1900, en què es veu un pilar de 5 de la Colla Vella aixecat per sota. Les fotos 1 i 3 són de Teòsfor Monfort i la 2 és del Fons Joaquim Dalmau i Capestany

moment. És posterior a les altres dues i hauria estat feta per Teòsfor Monfort, com l’apareguda el 2014. Els cercolets i la Moixiganga ja han finalitzat el seu recorregut i apareixen d’esquenes a Can Quildu, mentre que el pilar de la Vella ara és de 4: el qui en les altres dues era el terç ara és el segon i això explica que era un espadat de 5 aixecat per sota i que ara s’està descarregant.

La foto porta una dedicatòria a les germanes Sara i Elvira Carbonell (nebodes de l’artista Joaquim Sunyer) i que probablement és del Dr. Bartomeu Robert, que l’any abans havia estat alcalde de Barcelona. En aquella Festa Major del 1900, el seu germà Francesc era el pendentista i ell l’acompanyava com a cordonista.

Amb aquesta foto es completa la sèrie de tres imatges d’un mateix. Entre les tres fotos, a càrrec de dos autors diferents, transcorre no més d’un minut i mig i escriuen un capítol rellevant en la història gràfica dels castells.

90 ANYS

A la Festa Major del 1900, els castells havien iniciat un procés de reculada generalitzat degut a diversos factors d’ordre cultural i socioeconòmic. Tan greu va ser aquest retrocés que, fins i tot, es va témer per la seva desaparició en la segona dècada del nou segle. Però a finals dels anys vint es produeix un ressorgiment (conegut en termes castellers com la Renaixença), que va permetre la recuperació de construccions perdudes i el retorn a les places dels castells de 8. Entre 1932 i l’esclat de la Guerra Civil, es van alçar 23 castells de 8, un dels quals va ser a Sitges.

Va ser a la Festa Major de 1935 i la colla que el va fer era la més potent de l’època: la Colla Nova (avui Colla Joves Xiquets de Valls). La Nova va actuar per Festa Major amb diferents actuacions. Hi ha una imatge d’un 4de7 que va fer al Cap de la Vila, però la principal gesta va ser per la Sortida d’Ofici: un 4de8 que va quedar carregat.

Era el primer castell de 8 alçat a Sitges, si més no del que se’n tingué documentació, ja que de les primeres actuacions, a finals del segle XIX, no hi ha resultats. Però el fet que només quedés carregat, en una època en què la Nova dominava el 4de8, el va deixar en un segon plànol en la història moderna dels castells.

4de7 de la Colla Nova al Cap de la Vila el 1935, l’any en què va carregar el 4de8

4de8 descarregat per la Colla Vella a baix a mar el 1975

50 ANYS

Feia quatre anys que els Castellers de Sitges, amb la seva camisa de color blau, s’havien estrenat i havien convertit la vila en la setena població catalana amb colla pròpia (després de Valls, el Vendrell, Tarragona, Vilafranca, l’Arboç i Barcelona). La seva progressió, a més, havia estat meteòrica, sorprenent positivament amb castells de la gamma mitjana i alta de 7. El 1975 es van disposar a organitzar una diada, el 2 d’octubre, amb algunes de les millors colles del moment. Van triar com a espai la Ribera, al costat del monument del Greco, i van convocar un cartell de luxe amb la Colla Vella dels Xiquets de Valls, els Castellers de Vilafranca, els Castellers de Barcelona, els Castellers d’Altafulla, els Nois de la Torre, els Castellers de la Roca i la Colla de Mar de Vilanova.

El castell més destacat de la jornada va ser el 4de8 que va descarregar la Vella. En aquells moments, el carro gros era un castell car de veure. En tota la temporada 1975 se’n van descarregar només 12 per part de totes les colles. I el de Sitges no va resultar, a més, fàcil d’encarar per als de la camisa rosada. El 20 de setembre, només dotze dies abans de la diada, va traspassar Joan Pena Gavaldà, Xamali, un dels castellers més emblemàtics de la colla i habitual al pis de segons de totes les construccions.

En aquells moments –en què els castells eren carregats de pes– substituir un segon no era una tasca fàcil, però la Vella va fer tot el possible per portar el castell de 8 a Sitges. D’una banda, pel caràcter de la diada (hi actuaven vuit colles) i d’una altra, en senyal d’agraïment a la colla sitgetana, que hi va enviar una significativa representació al funeral del Xamali a Valls. Els dirigents de la històrica colla van prendre bona nota del gest i van correspondre portant un castell del màxim nivell a Sitges. Va ser el primer descarregat a la vila, del qual se’n té constància.

Per veure’n el segon 4de8 completat a Sitges caldria esperar divuit anys, durant la primera edició de la Diada de la Colla de la recentment estrenada Jove de Sitges, en què els Minyons de Terrassa hi van portar també el carro gros. ■

EL GES,

impulsor del patrimoni bibliogràfic local JORDI MILÀ

Sessió inaugural del GES, el 1976

La celebració dels 50 primers anys d'existència del Grup d'Estudis Sitgetans és un bon moment per fer balanç, donar una mirada al camí recorregut per tal de reconèixer la feina feta, i sobretot estimular projectes de futur. Fem doncs un petit repàs al que ha estat una de les columnes de l'entitat i que li ha donat raó de ser, la producció bibliogràfica. El que de fet és com fer un recorregut per la història mateixa de l'entitat.

La creació del Grup d'Estudis Sitgetans, la tardor de 1975 –encara que oficialitzada entrat ja el 1976–, va suposar la culminació d'uns anhels per aconseguir una entitat que vetllés per la història i la cultural local. El seu naixement, fruit d'un moment i unes circumstàncies molt determinades, va aportar un millor coneixement en molts aspectes de la població i de retruc un creixent sentiment de pertinença a una comunitat. Però sobretot va significar la creació d'un patrimoni bibliogràfic sorgit en paral·lel a una demanda creixent per part d'una població que volia saber més sobre els orígens i el desenvolupament de la seva comunitat.

Feia temps que amb certa periodicitat s'organitzaven conferències amb la participació de referents culturals i historiadors propers a Sitges que ajudaren a obrir la ment i el desig de noves generacions per conèixer més sobre el passat de la vila. Reunions que ja entrats els anys 70 es duïen a terme a la Biblioteca Santiago Rusiñol, i en les que els ponents dissertaven sobre diversos temes, tot i que sempre intentaven aconseguir un lligam amb la vila.

La creació del GES serviria per uniformitzar aquesta mena de reunions. Ja sota la batuta de Ramon Planes, un cop formalitzada l'entitat, es concreten unes reunions de caire nocturn on és exposat un tema per un entès, i a partir d'aquí quedava obert el torn a les aportacions i comentaris dels assistents... un format a recuperar, certament.

Enrere havien quedat els monumentals treballs de Josep Carbonell i Gener que tanta bona acollida havien tingut entre els sitgetans. Aquell fet i la impagable acció del petit grup de gent encapçalat per en Ramon Planes animaren un conjunt més ampli i heterogeni, en quan a edat i procedència intel·lectual, a unir-se per treballar i compartir la història i la cultura local.

Ja des d'un inici, un dels primers objectius de l'entitat fou el d'aconseguir un patrimoni bibliogràfic local que fes justícia a la història cultural de la vila. Una mena de posada al dia i en comú dels coneixements que es tenia sobre Sitges.

Posat a la pràctica, això implicava inicialment el reeditar o reorganitzar textos antics de difícil localització per les noves generacions, i conseqüentment després, ajudar en la creació i la recerca de nous treballs, que vinguessin a suplir la manca de coneixements que en determinats temes es tenia.

Com s'ha dit, un dels plantejaments inicials del GES fou recuperar peces de la bibliografia local de difícil localització. Per això el primer llibre editat l'any 1977 fou l'*Assaig històric sobre la vila de Sitges*, escrit per Joan Llopis i Bofill, publicat inicialment el 1891, i que li serví per guanyar el 1889 el III Certamen literari organitzat per l'Ajuntament de Sitges. Un text, reeditat pel GES el 1981 i el 2014, que passat més d'un segle i quart des de la seva aparició segueix vigent com aproximació al passat de la vila. Poc temps després, el 1979, es publicaria *Sitges dels nostres avis*, d'Emerència Roig, l'original del qual era de 1934. Una visió plàcida de Sitges que amb els anys es convertiria en un dels *best-sellers* locals, i que ha estat també reeditat en diverses ocasions (1992, 1994 i 2006).

El següent *Geografia i guia de la vila de Sitges i son terme municipal*, de Josep Soler i Cartró (1979), també reeditat posteriorment, i *Dos treballs d'història de Sitges de mitjans del segle XIX*, de Bernardí Llopis i Mn. Fèlix Clarà (1982).

De l'historiador sitgetà Josep Carbonell i Gener, malgrat ell no ho arribés a veure, se n'han publicat tres treballs; el recull *Esquema històric dels sis anys napoleònics a Sitges* (1980), *Les Índies horitzó nou Sitges i la carrera d'Amèrica* (1984), i els *Afany i desencís de cosa pública. La vida municipal segons les memòries de Lluís Soler i Segarra* (1997). Treballs que acomplien l'objectiu del GES per editar també obres que no havien tingut la sort de veure la llum uniforme-

ment en el seu moment, doncs eren reculls d'articles publicats per l'autor a *L'Eco de Sitges* al llarg dels anys. Un altre dels clàssics ha estat *El llibre de Sitges* de Ramon Planes (1952), una verdadera història cultural de Sitges reeditat pel GES l'any 2004.

Tota una tasca que significava haver fet justícia als autors i haver posat a l'abast de tothom, amb acurades edicions, el coneixement recopilat fins el moment.

Aquesta línia editorial quedà complimentada des de

ben aviat i de forma paral·lela amb la intenció de donar oportunitats i estimular nous projectes d'allò més diversos. D'aquesta manera, amb els anys han vist la llum monografies de temàtiques ben diferents: artístiques, històriques, gastronòmiques, fins a treballs de caire memorialista, com *Sitges viscut*, de Jacint Picas (1985); *Recull d'escriptors*, de Salvador Marsal (1986), o les *Memòries de Ramon Planes* (1987).

Tot plegat, són volums que han tractat sovint aspectes poc documentats, alhora que també noves aportacions o visions molt personals, i que tenen en comú haver posat a la palestra aportacions enriquidores pel coneixement de la vila.

Les col·leccions de llibres editades pel GES, anomenades genèricament *Estudis sitgetans*, han estat dividides en dues sèries; la sèrie menor, en format de mà, per a llibres de format petit i mitja, i la sèrie major, per a temàtiques que contenen un volum més alt d'informació. Aquesta divisió, però, quedarà properament modificada, de manera que la sèrie fins ara anomenada Menor passarà a anomenar-se Mitjana.

L'any 1986 apareix el primer llibre dins aquesta Sèrie Major: el monumental treball d'Ignasi Maria Muntaner *Els noms de lloc del terme de Sitges i de les terres veïnes*, edició acompanyada d'un mapa on figuraven bona part dels noms de lloc tractats en el volum. Posteriorment, l'any 2016 una nova reedició ampliada ja a dos volums convertia l'obra en consulta obligada per a qualsevol persona que vulgui conèixer Sitges amb profunditat.

Cal destacar l'aparició, l'any 1994, de *Sitgetans a Amèrica i Diccionari d'americanos*, de David Jou i Andreu (reeditada el 2008), obra igualment monumental fruit d'un immens treball de recerca i convertida en referència per a qualsevol estudiós de la influència catalana en el nou món.

Els anys 1999 i 2002 veuen la llum dos dietaris que tractaren des d'una una visió molt personal els malaurats dies de la Guerra Civil a Sitges. El primer fou *La guerra de 1936-1939 a Sitges Un dietari personal*, de Joaquina Caballol i Moreu, al qual el seguí *Diari de guerra i postguerra. Sitges 1936-1942*, de Bonaventura Julià i Masó.

Ambdós venien a omplir un gran forat sobre una temàtica poc tractada fins el moment.

Paral·lelament a aquestes dues sèries dels *Estudis sitgetans*, s'havia engegat una nova sèrie, *Calaix de sastre*, que, com el seu nom deixa entreveure, aporta cabuda a projectes de difícil inclusió en les altres línies. Això li dona a aquesta sèrie un aire de llibertat més ampli. A la pràctica es concreta en una sèrie heterogènia de treballs, que van des de la recopilació de les comunicacions

la XXIX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de 1984, que tingué lloc a Sitges, fins un recull de contes e Jacint Piques, o una recopilació de receptes de Joan Manuel Jimeno.

Un altre dels puntals de la producció bibliogràfica del GES el constitueix la sèrie *Quaderns*. Tradicionalment amb continguts menys densos, ha esdevingut també una font de coneixement i una porta a primers estudis i aproximacions. Dedicats en un inici a complimentar exposicions i accions promogudes pel GES, s'ha convertit amb el temps en una porta a primers estudis i aproximacions a diverses temàtiques d'allò més variades, que tenen a veure en camps que van des de les biografies fins el recull de conferències realitzades al GES.

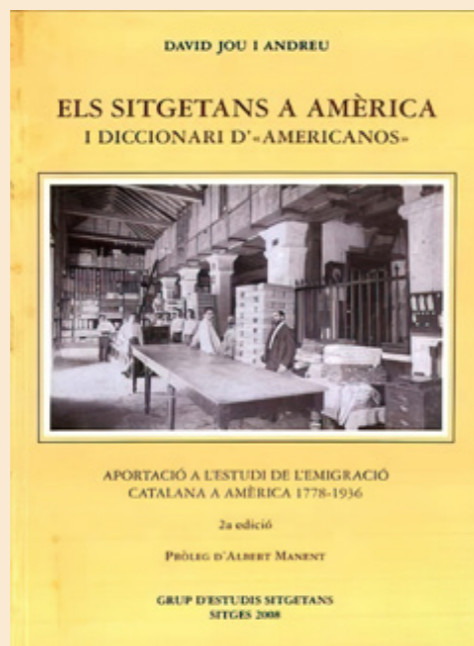
Finalment, els *Butlletins* han estat també tradicionalment fets a amb un estil més planer, més divulgatiu. De distribució gratuïta a través de les pàgines de *L'Eco de Sitges*, han servit també per fer una primera aproximació a temes, o com a primera incursió alhora d'escriure. A més, en algunes ocasions han servit també com a recull d'intervencions de ponents que ens han visitat durant aquets anys, o bé per a la publicació de treballs guanyadors del premi Josep Carbonell i Gener, que anualment segueix convocant el GES.

Tot plegat, la tasca del Grup d'Estudis Sitgetans ha estat capaç de crear un fons bibliogràfic de temàtica local formada per 48 monografies en les seves diverses col·leccions, 72 quaderns i 181

butlletins. Una col·lecció bibliogràfica que ha creat un corpus documental gens menyspreable, amb treballs que es poden trobar hores d'ara en biblioteques d'arreu del món. ■

Josep Soler, Pere Junyent, Anna Maria Stämpfli, Pere Stämpfli i Lluís Jou en la inauguració de l'Espai Cultural Pere Stämpfli, seu del GES, el 1995

ESPAI JOAN TARRIDA

Feu la reserva gratuïta a www.sitges.cat/espaijoantarrida

Ajuntament
de Sitges

Mercat de Sitges

**Autèntic
cada dia.**

Ajuntament
de Sitges